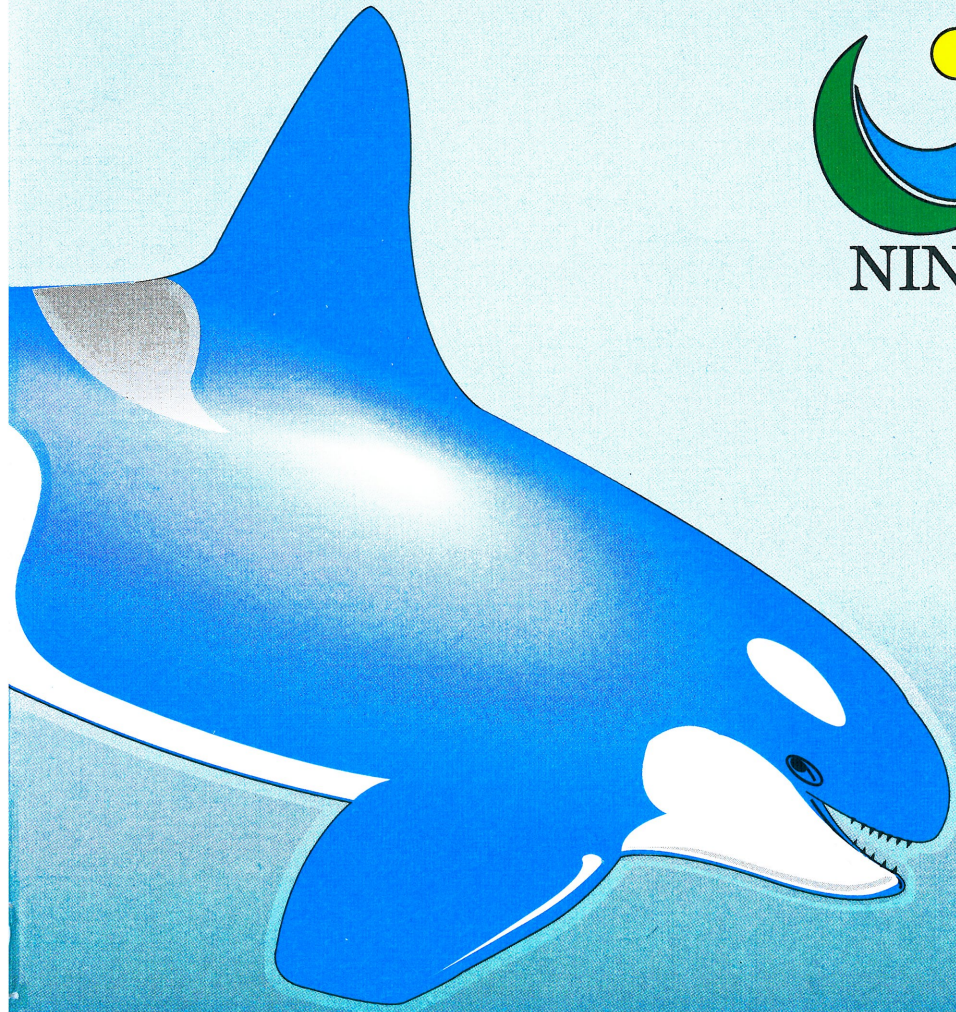

NINA

HVALGUIDE

Veiledning i bestemmelse av hval i de Nordøst-Atlantiske havområder

TEMAHEFTE 1

Hvalguide
Veiledning i bestemmelse av hval
i de Nordøst-Atlantiske havområder

C.J.Camphuysen

Tilrettelagt av Torgeir Nygård

Norsk institutt for naturforskning

Camphuysen, C.J.

Hvalguide. Veiledning i bestemmelse av hval i de Nordøst-Atlantiske hav-
områder.

NINA temahefte 1: 1-41

Trondheim, februar 1991

ISBN 82-426-0087-2

Klassifisering av publikasjonen:

Norsk: Sjøfugl og sjøpattedyr

English: Seabirds and marine mammals

Rettighetshaver:

NINA Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:

Tor B. Gunnerød

Design og layout:

Knut Kringstad

Eva M. Schjetne

Kari Sivertsen

Tegnekontoret, NINA

Sats: NINA

Trykk: Bjærum

Papir:

Omslag: Auqastrong

Innsider: Matt Ikonofix

1. opplag: 500 -91

2. opplag: 1000 -92

Kontaktadresse:

Norsk institutt for naturforskning

Tungasletta 2

7004 Trondheim

Tlf.: (07) 58 05 00

Referat

Camphuysen, C.J. 1991. Hvalguide. Veiledning i bestemmelse av hval i de Nordøst-Atlantiske havområder. NINA temahefte 1:1-41

Denne veiledningen er en tilrettelagt norsk oversettelse av et hefte opprinnelig utgitt på nederlandsk i 1987. Den gir oversikt over de aktuelle artene innenfor området, observasjonsmetodikk, og hvilke kjennetegn en bør se etter. For hver art er det plansjer som viser dyret i helfigur, samt skisser av spesielle kjennetegn hos arten. Plansjene er ledsaget av en forklarende tekst, som beskriver egenskaper ved arten, så som atferd, utbredelse, størrelse, farger, mønstre, o.l., som letter arbeidet med artsbestemmelsen. Det er gitt en kort liste over relevant litteratur.

Emneord: hval - bestemmelse - Nordøst-Atlanteren

Kees (C.J.) Camphuysen, Perim 127, 1503 GB Zaandam, Nederland

Torgeir Nygård, NINA, Tungasletta 2, 7004 Trondheim

Abstract

Camphuysen, C.J. 1991. Guide to identification of whales and dolphins in the North East Atlantic. NINA temahefte 1:1-41

This guide is a specially arranged Norwegian translation of a Dutch pamphlet from 1987. It deals with all species of whales and dolphins normally known from the area. A brief introduction about whale-watching methods is given. Each species is illustrated with diagnostic details as well as in full profile. The figures are accompanied by an explaining text on behaviour, distribution, size, colour, patterns, etc., to make species determination easier. A short list of relevant literature is given.

Keywords: Whales - determination - North East Atlantic

Kees (C.J.) Camphuysen, Perim 127, 1503 GB Zaandam, Nederland

Torgeir Nygård, NINA, Tungasletta 2, N-7004 Trondheim, Norway

Forord

Denne guiden ment som et hjelpemiddel for observatører som deltar på tokt til havs, hvor det er muligheter for å observere hval. Da kjennskapen til våre hvalarters utbredelse og antall er svært mangelfull, er det viktig at alle de som kommer i kontakt med hval gis de beste muligheter til å bestemme dem. Denne hvalguiden er utarbeidet av hvalkjenneren og ornitologen Kees Camphuysen. Han har velvilligst stilt sine originalfigurer til vår disposisjon. Bibliotekar Anja van de Wiel Lydersen sto for den primære oversettelsen av teksten fra nederlandsk og Wim Vader har gjennomgått denne. Undertegnede har stått for den praktiske organisasjonen av utgivelsen og forsøkt å gjøre den til en guide som kan brukes i våre farvann. Eva Marie Schjetne og Knut Kringstad ved NINA's tegnekontor formga rapporten ved hjelp av desktop publishing. Det er å håpe at denne guiden kan anspore til årvåkenhet og skjerpete iakttagelser hos de som er ute på havet, slik at vi på lang sikt kan bygge opp en database over hvalobservasjoner. Etter hvert legges brikke på brikke på plass i dette store puslespillet, hvor det er så mange blå biter.

Trondheim, 21.08.90

Torgeir Nygård

Innhold

	Side
Referat	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	6
2 Artsliste.....	7
2.1 Bardehvaler	7
2.2 Tannhvaler	7
3 Observasjonsmetodikk	8
4 Artsbestemmelse.....	8
4.1 Dyrets størrelse	9
4.2 Ryggfennens størrelse, form og plassering	9
4.3 Hodeform	12
4.4 Blåst	13
4.5 Atferd	13
4.6 Fargefordeling	14
5 Beskrivelse av artene	15
6 Registrering av observasjoner	38
7 Litteratur.....	40

1 Innledning

Gode felthåndbøker i artsbestemmelse av hval i åpent hav er det få av. De verkene som finnes er ofte uhåndterlige, og tar gjerne for seg alle arter over hele verden, noe som gjør dem uoversiktlige og lite egnet for våre farvann. De siste årene har det særlig USA blitt publisert noen bra veiledninger. Særlig Van Hoyt (1984), Leatherwood et al. (1976) og Leatherwood et al. (1983) kan anbefales. Disse er imidlertid forholdsvis dyre, og ikke rettet mot Vest-Europa.

Denne veiledningen prøver å imøtekomme et behov for deltagere på et økende antall tokt i det nord-øst atlantiske området, men særlig også for fugleobservatører til havs som ofte ser hval. Også ved observasjoner fra land vil en sannsynligvis ha bedre nytte av denne feltguiden de amerikanske bøkene, som er mest beregnet på deltakere i "whale-watching tours".

Et viktig mål med denne veiledningen er å stimulere stadig flere til å prøve å artsbestemme hval, til målrettet observasjon av hval, og til å melde godt dokumenterte observasjoner til bestemte adresser. Det er viktig å få så mange pålitelige meldinger av *Cetacea* som mulig for å lære mer om disse dyrenes utbredelse og antall, som for en god del enda er dårlig kjent.

Opprinnelig ble denne veiledningen i store trekk satt sammen på samme måte som Peter Evans' veiledning fra 1982. Denne linja ble etter hvert fraveket, men det finnes fremdeles overensstemmelser; artene og områdene er de samme. Illustrasjonene i denne veiledningen er mest mulig originale, og laget etter håndbøkene til Van Hoyt (1984), Minasian (1984), Mörzer Bruijns (1971) og Watson (1981), og særlig ved hjelp av forfatterens store fotosamling. Teksten er også stort sett basert på nevnte veiledninger, tilføyd egne erfaringer.

Flere personer har levert vesentlige bidrag til oppbyggingen av fotoarkivet og til denne veiledningen. Spesiell takk rettes til Jan Andries van Franeker og Ruud van Halewijn fordi de stilte sine (amerikanske) håndbøker til disposisjon, til Gerard Dumay, Jan Andries van Franeker, Guido Keyl, Jan den Ouden, Mark Tasker og Andy Webb fordi de stilte, ofte glimrende, bilder til disposisjon, Antonio Teixeira for den portugisiske litteraturen og bilder av delfin og stripedelfin, og mannskapet på MS Plancius for deres hjelp ved forskjellige reiser til det høye nord, og for deres entusiastiske assistanse under hvalobservasjonene. Carolina Hoff og Rombout de Wijs ga stimulerende kritikk av førsteutkastet til denne veiledningen, og Gepke Jonker var uunværlig ved den endelige bearbeidingen av teksten.

Zaandam, januar 1987
C.J. Camphuysen

2 Artsliste

2.1 Bardehvaler (*Mysticeti*)

Norsk	Engelsk	Latin
Vågehval	Minke whale	Balaenoptera acutorostrata
Seihval	Sei Whale	Balaenoptera borealis
Finnhval	Fin Whale	Balaenoptera physalus
Blåhval	Blue Whale	Balaenoptera musculus
Knølhval	Humpback whale	Megaptera novaeangliae
Nordkaper	Northern Right Whale	Balaena glacialis
Grønlandshval	Bowhead Whale	Balaena mysticetus

2.2 Tannhvaler (*Odontoceti*)

Spermasetthval	Sperm Whale	Physeter macrocephalus
Dvergspermhval	Pygmy Sperm Whale	Kogia breviceps
Nebbhval	Northern Bottlenose Whale	Hyperoodon ampullatus
Cuviernebbhval	Cuvier's Beaked Whale	Ziphius cavirostris
Spissshval	Sowerby's Beaked Whale	Mesoplodon bidens
Truespissshval	True's Beaked Whale	Mesoplodon mirus
Narhval	Narwhal	Monodon monoceros
Hvithval	White whale	Delphinapterus leucas
Nise	Harbour Porpoise	Phocoena phocoena
Delfin	Common Dolphin	Delphinus delphis
Stripedelfin	Striped Dolphin	Stenella coeruleoalba
Tumler	Bottle-nosed Dolphin	Tursiops truncatus
Kvitiskjeving	White-sided Dolphin	Lagenorhynchus acutus
Kvitnos	White-beaked Dolphin	Lagenorhynchus albirostris
Rissodelfin	Risso's Dolphin	Grampus griseus
Falsk spekkhogger	False Killer Whale	Pseudorca crassidens
Spekkhogger	Killer Whale	Orcinus orca
Grindhval	Pilot Whale	Globicephala melaena

3 Observasjonsmetodikk

Beste observasjonsposisjon på et skip er brua, såfremt det er nok utsikt fra bruvingene eller brutaket. Sikten fra ei tønne er enda bedre, men medfører vanligvis en del ulemper (kulde, mye sjøgang osv.).

Noen delfinarter liker å svømme sammen med båter. Forviss deg om at det er mulig å holde øye med baugen på skipet fra utsiktsposten. Av og til svømmer dyrene så nært skipsskroget at de er bare synlig fra vangen når man henger over ripa.

Hvis det ikke er tillatt å stå på brua, må man velge en posisjon hvor man har best mulig sikt forut for skipet. Mange hvaler dykker når noe nærmer seg, derfor er dette viktig.

Hvaler blir vanligvis oppdaget med det blotte øye. Hos større arter er det som oftest blåsten som oppdages først. Ved artsbestemmelse bør man bruke kikkert. Bare en sjelden gang er observasjonsomstendighetene såpass bra at kikkert er overflødig.

4 Artsbestemmelse

Det er svært viktig at man etter at hvalen er oppdaget prøver å få et inntrykk av en del viktige aspekter som kan lede til artsbestemmelse. Ofte får man ikke mer enn et lite glimt av dyret. Artsbestemmelsen, hvis i det hele tatt mulig, avhenger da av rask og målrettet observasjon. Først når det ser ut til at dyrene vil la seg studere over lengre tid er det lurt å stille inn fotoapparatet og varsle andre. Kanskje kan det være like lurt å prøve å vekke oppmerksomheten fra andre interesserte når man oppdager et (mulig) sjøpattedyr, og så prøve å få bekreftet om det er hval man ser, og i tilfelle hvilken. Det er alltid bra å være flere observatører, særlig fordi man aldri vet når og hvor dyret dukker opp igjen. Det er fornuftig å sette seg grundig inn i feltkjennetegn før man legger ut på havet, for da vet man nøyaktig hva man skal se etter når øyeblikket er der. Det å vurdere bilder etterpå fører nesten aldri til pålitelig artsbestemmelse. De viktigste kjennetegnene blir da vanligvis oversett, rett og slett fordi man ikke vet hva man skal se etter.

Nedenfor tar vi for oss hvilke aspekter man bør se etter for å kunne komme frem til en bra artsbestemmelse:

4.1 Dyrets størrelse

Det er ekstremt vanskelig å bedømme nøyaktig størrelse på en hval. Ved første inntrykk er det ikke så viktig om observatøren bedømmer lengden på dyret til 6 eller 8 meter. Umiddelbart etter dyret er oppdaget må man prøve å indikere størrelsesgruppe på dyret/dyrene:

- er det gruppen **delfiner** (2-5 meter)
- er det **små hvaler** (5-10 meter)
- eller dreier det seg om **store hvaler** (spermasetthval, store bardehvaler; 10-30 meter)

Senere, når man kan se dyrene lengre og bedre, kan en prøve å bedømme mer nøyaktig størrelse.

En grov inndeling av omtalte arter etter lengde:

meget stor (20-30 meter)

blåhval, finnhval

stor (10-20 meter)

seiwhval, knølhval, grønlandshval, nordkaper, spermasetthval

middels stor (5-10 meter)

vågehval, nebbhval, cuviernebbhval, truespisshval, spisshval, spekkhogger, falsk spekkhogger, grindhval, narhval (hann), hvithval (hann)

forholdsvis liten (2.5-5 meter)

narhval, hvithval, rissodelfin, tumler, kvitskjeving, kvitnos, dvergspermhval

liten (mindre enn 3 meter)

delfin, stripedelfin, nise.

Nesten alle har tendens til å overvurdere hvalenes lengde, særlig når man ser dem på kort avstand. Hvis det er flere observatører til stede, er det lurt å sammenligne de forskjellige vurderinger mens man observerer. Hvis mulig er det å anbefale å bruke kjente ting som referanse. Man kan ta utgangspunkt i bølgehøyde, skipets lengde, en bøye, en fugl i nærheten osv.

4.2 Ryggfinnens størrelse, form og plassering

Ryggfinnen er et vesentlig bestemmelseskjenntegn. Særlig formen og plasseringen på ryggen er meget viktige. Hos noen arter mangler ryggfinnen totalt:

uten ryggfinne

grønlandshval, nordkaper, narhval og hvithval

Formen på ryggfinnen er viktig. Hos endel store hvaler er ryggfinnen meget liten, eller bare en utydelig kul. Den blir da lett oversett. Karakteristisk ryggfinneform har voksen hann av spekkhogger (meget høy, trekantet), nise (liten, trekantet), grindhval (sterkt buet, avrundet og med en meget bred basis, særlig hos hannene), blåhval (varierende, av og til trekantet, av og til ikke mer enn en utydelig kul), knølhval (gradvis stigende, grovt trekantet) og spermhval (kjøttaktig kul med noen mindre kuler bak). Alle andre arter har bakoverbøyde finner, noen spisse, noen mer avrundet. En sammenligning av ryggfinnens form og en vurdering av forholdet finnehøyde : kroppslengde er gitt i figur 1. (etter Evans 1982, bearbeidet).

En fordeling av omtalte arter etter forholdet finnehøyde : kroppslengde:

meget høy ryggfinne (1:5)

spekkhogger (voksen hann);

høy ryggfinne (1:6-1:10)

spekkhogger (ung hann, hunn), kvitnos, kvitskjeving, rissodelfin

middels høy ryggfinne (1:11-1:20)

nise, delfin, stripedelfin, tumler, falsk spekkhogger, grindhval, cuviernebbhval, spissshval

liten ryggfinne (1:21-1:40)

trueispishval, nebbhval, vågehval, seihval, finnhval, dvergpermhval

meget liten ryggfinne (1:>40)

blåhval, knølhval, spermhval

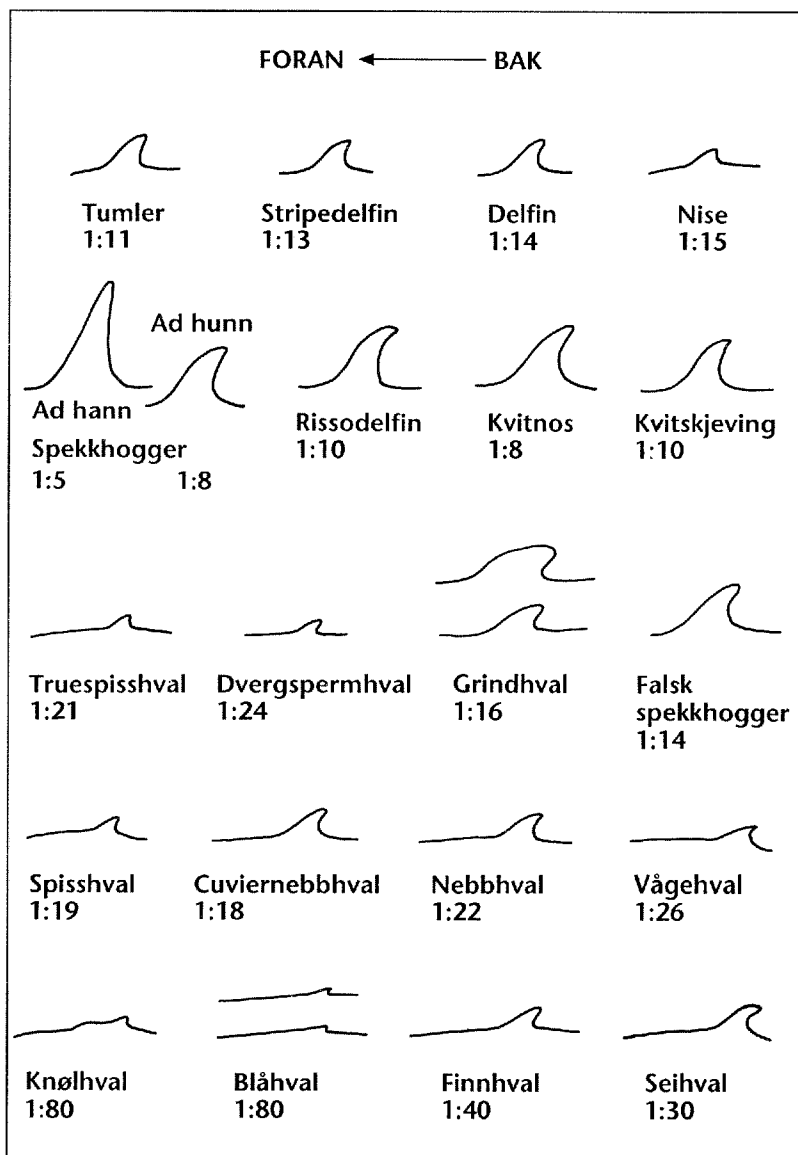
Til slutt er det viktig å fastslå ryggfinnens plassering. Særlig hos større arter er finnen plassert langt bak på ryggen, hos de fleste delfiner befinner den seg midt på ryggen. En fordeling av omtalte arter etter ryggfinneposisjon:

ryggfinne omtrent midt på (Figur 2a)

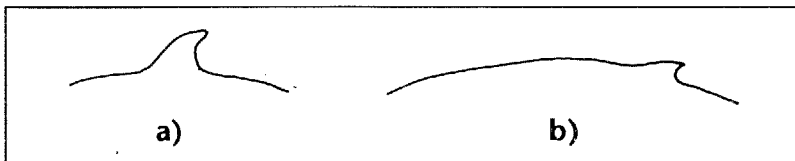
grindhval (også litt foran midten), spekkhogger, falsk spekkhogger, nise, rissodelfin, tumler, kvitnos, kvitskjeving, delfin, stripedelfin

ryggfinnen bakpå (2/3 av kroppslengden eller mer) (Figur 2b)

dvergpermhval (egentlig bare litt bak midten), blåhval, finnhval, seihval, vågehval, knølhval, spermhval, nebbhval, cuviernebbhval, spissshval, true-spissshval

Figur 1. Sammenligning mellom ryggfinnens form og forholdet finnehøyde: kroppslengde. (Etter Evans 1982, omarbeidet).

Figur 2. Plassering av ryggfinnen; (a) midtveis på ryggen (1/2) og (b) bak på ryggen (2/3 eller mer).

4.3 Hodeform

Hodeformen kan i mange tilfeller være avgjørende. Det er mange ulike hodeprofiler, men fordi dyrene vanligvis bare har en liten del av kroppen og hodet over vannet når de puster, er bruk av hodeform ikke så lett som det ved første øyekast ser ut til. I nedenstående oversikt er artene fordelt etter hodeform, men fordi beskrivelsene ofte er mangelfulle, anbefales de å sammenligne tegningene nøye (plansje I-XI).

meget stort hode, butt (firkantet) front, underkjeve kortere
spermhval

meget stort hode, sterkt buete kjeve, kan ha utvekster
grønlandshval, nordkaper

puklet snute, furet hals, kan ha alle slags utvekster
knølhval

lang snute med spiss tipp, furet hals
blåhval, finnhval, seihval, vågehval

butt, avrundet hode
spekkgrogger, falsk spekkgrogger, nise

butt, mer eller mindre rundt hode, underkjeve kortere
dvergspinhval

butt hode med litt utstikkende munnparti
grindhval, rissodelfin, hvithval

rund, hvelvet panne (bratt), lang utstikkende snute
nebbhval

puklet "gåsenebb"
cuviernebbhval

puklet hode med lang snute
spishval, truespishval

delfinprofil, kort snute

kvitskjeving, kvitnos

delfinprofil, forholdsvis lang snute

tumler

delfinprofil, lang snute

delfin, stripedelfin

Helt spesiell er narhvalen, hvor en voksen hann har et butt hode med bratt panne kombinert med en opp til 2.75 meter lang utstikkende enslig tann ('støttann') (se plansje XI). Profilen til hunnen og unge hanner som ikke har utviklet tann, ligner på hvithvalens.

4.4 Blåst

Blåsten er synlig på stor avstand. Husk at form og retning, som er viktige for bestemmelsen, kan bli påvirket av vinden. Det må derfor frarådes å bare bruke blåsten som kjennetegn. Det er bare hos middels store og større hvaler at man ser blåsten ofte. Hos mindre arter ser man av og til en tåke, av uregelmessig form, men for artsbestemmelsen er en slik tåke av liten verdi.

enkel, vertikal blåst

vågehval 1 - 2 meter høy

seihval 2 - 5 meter

knølhval 3 - 7 meter

finnhval 3 -10 meter

blåhval 4 -15 meter

enkel, fremoverrettet blåst

nebbhval 1 - 2 meter

spermhval 5 -10 meter (til venstre sett bakfra)

dobbel blåst

nordkaper 3 -10 meter

grønlandshval 3 -10 meter

4.5 Atferd

I visse tilfeller kan oppførselen, som måten de kommer til overflaten på, ha betydning for artsbestemmelsen. Noen arter hopper rett opp av vannet, noen ofte, andre sjelden. Enkelte arter viser halefinnen når de dykker, andre sjelden eller aldri. Enkelte påfallende atferdsmønstre (som i likhet med blåsten er av underordnet betydning ved artsbestemmelsen):

arter som ofte hopper helt opp av vannet

knølhval, spermhval, vågehval, tumler, delfin, stripedelfin, kvitnos, kvit-skjeiving

arter som før dykkingen viser halen

knølhval, nordkaper, grønlandshval, spermhval, dvergpermhval, blåhval, (grindhval)

arter som ofte svømmer foran baugen på skipet

(falsk spekkhogger), delfin, stripedelfin, tumler, kvitnos

store hvaler som viser blåsten og ryggfinnen samtidig

vågehval, seihval

store hvaler som viser blåsten lenge før ryggfinnen

blåhval, finnhval

sky arter (særlig for motorfartøy)

nise, cuviernebbhval, spissshval, truespissshval, dvergpermhval. Dessuten er store hvaler (som det jaktet på) etter åpningen av fangstsesongen borti-mot utilnærmelige.

4.6 Fargefordeling

På grunn av ugunstige lysforhold på havet er det ofte vanskelig å bestemme nøyaktig farge på hvaler. Ved skarpt sollys virker mange arter lyse-brune mens de i overskyet vær virker nesten svarte og ved motlys er det vanligvis ikke mulig å si noe som helst fornuftig om fargen. Fargefordelingen spiller likevel ofte en vesentlig rolle ved artsbestemmelse. En grov fordeling av artene etter farge:

mer eller mindre ensfargete (stort sett svarte eller gråaktige)

nordkaper (hvite bukflekker), grønlandshval (hvit tipp på underkjeve), blåhval, seihval (baksiden en tanke lysere enn ryggsiden), spermhval (like-dan), nebbhval, cuviernebbhval (ofte hvitaktig hode), grindhval (hvit buk-/halsflekk), falsk spekkhogger, rissodelfin

mer eller mindre ensfarget (stort sett hvite eller lysegrå)

hvithval (ungdyr grå), noen rissodelfiner, noen narhvaler, noen niser, tumler

mørk på ryggsiden og lys på buksiden eller spraglete

knølhval, finnhval, vågehval, truespissshval, spissshval, dvergpermhval, spekkhogger, noen rissodelfinner, noen tumlere, kvitskjeiving, kvitnos, delfin, stripedelfin, nise.

Stripedelfinen og delfinen har identisk silhuett og kan bare skjernes fra hverandre ved å se flanketegningen (plansje IX).

Fargefordelingen varierer en del hos et antall arter, og kan av og til brukes for å skjelne individer fra hverandre. Eksempler på dette er knølhval (tegningen på halefinnen), blåhval (den generelle pigmenteringen) og nordkaper (utvekster og bukflekker).

5 Beskrivelse av artene

I den delen som nå følger er de fleste arter avbildet i helfigur. Det er valgt en skjematisk gjengivelse, mest mulig i samme holdning, for å gjøre direkte sammenligning mulig. I tilfeller hvor det finnes forskjellig fargefordeling har man valgt den mest vanlige varianten. Artene på hver plansje (med unntak av IV, X og XI) er tegnet i riktig skala, men det er ikke tatt hensyn til små forskjeller (noen meter hos større arter). Arter innen samme størrelsesgrupper er i størst mulig grad tegnet like store. Utenom disse tegningene er det tatt med et stort antall skisser (ikke i skala) som gjengir situasjonen i felt så godt som mulig. Vanligvis får ikke observatøren mer enn et kort glimt av dyret, og ved hjelp av disse skisser og tekst kan man allikevel komme frem til en pålitelig artsbestemmelse. Tekstomtalen omfatter følgende avsnitt:

- en omtale av arten (gjennomsnittlig og maksimal lengde, ytre kjennetegn og en kort beskrivelse av oppførsel og forekomst i området), med en tegning av arten på motsatt side.
- gjengivelse av de viktigste kjennetegn under avsnittet **BESTEMMELSE**, med de viktigste kjennetegn betont med små streker i skissene på motsatt side.
- en kort liste av publiserte fotografier som kan være til hjelp ved artsbestemmelse av hvaler på åpent hav. Det er forsøkt å henvise til så lite antall forskjellige publikasjoner som mulig (nå 30), men også å velge ut de mest brukbare bildene. Denne delen finner man for hver plansje under avsnittet **FOTOMATERIELL**. Skissene er i størst mulig grad laget etter bilder, men det er ikke nødvendigvis disse bildene det her blir henvist til.

Plansje I	blåhval, finnhval
Plansje II	knølhval, spermhval
Plansje III	grønlandshval, nordkaper
Plansje IV	seihval, vågehval
Plansje V	nebbhval, cuviernebbhval, truespisshval, spissshval
Plansje VI	spekkhogger, falsk spekkhogger, grindhval
Plansje VII	rissodelfin, tumler
Plansje VIII	kvitskjeving, kvitnos
Plansje IX	nise, delfin, stripedelfin
Plansje X	delfiner foran baugen
Plansje XI	hvithval, narhval, dvergspermhval

Plansje I

Blåhval (*Balaenoptera musculus*)

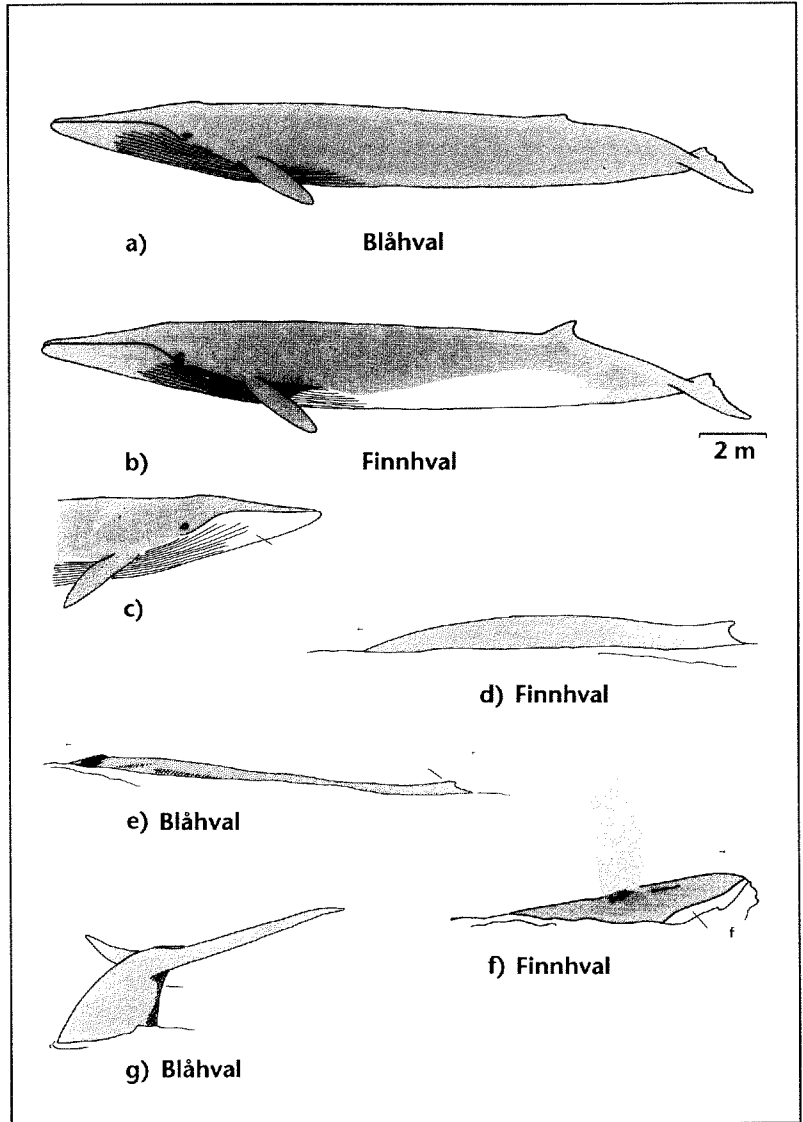
Gjennomsnittlig 25, maksimalt vel 30 meter lang. I det våre områder blir ikke blåhvalen fullt så stor (maksimalt omtrent 28 meter). Enorm størrelse og relativt sett svært liten ryggfinne er karakteristisk. Bred, ovenfra U-formet snute og furet hals. Flekket blågrå farge (mørk) over det hele. Ryggfinnen har sterk varierende form; fra en utydelig kam eller kjøll til en skarp krok, plassert langt bak på ryggen. Tungt haleparti. Kraftig blåst, mange meter høy. Blåhvalen er nå til dags meget sjelden i det omhandlede området, det samme gjelder i alle verdenshav.

Finnhval (*Balaenoptera physalus*)

Gjennomsnittlig omtrent 21, maksimalt 25 meter lang. På mange måter en slankere hval enn forrige art, med spissere, mer V-formet snute og et slankere haleparti. Karakteristisk er den underlige og asymmetriske hode-tegningen: den venstre underkjeven er mørkegrå som ryggside (b), mens den høyre underkjeven er helt hvit (c), som en del bader på høyre side (vanligvis usynlig). Man kan også se denne asymmetrien fra luften (Minasian 1984). På buksiden er finnhvalen hvitaktig, i motsetning til den helt mørkegrå blåhvalen, og ryggfinnen er mer påfallende og større. Kraftig blåst, mange meter høy. Finnhvalen forekommer i hele området, alene eller i små grupper. Det jaktet på den i Danmarkstredet, ved Island.

Bestemmelse

Begge disse hvaler kan oppdages på lang avstand på grunn av den kraftige blåsten. Etter blåsten kommer først bare ryggen til syne, til slutt ser man ryggfinnen. Særlig er store blåhvaler litt av et syn, når først blåsten, så mer og mer rygg, så til slutt den uanselige ryggfinnen og av og til den enorme halen kommer opp av vannet. Finnhvalen er lett kjennelig fra siden på grunn av den litt konkave ryggfinnen (d) som er plassert langt bak på kroppen. Denne er usedvanlig liten hos blåhvalen (e). Formen på ryggfinnen er stort sett lik hos alle finnhvaler, hos blåhvalen er den meget varierende (se også figur 1). Finnhvalen blir lett forvekslet med en voksen sei (plansje IV), men forskjellen er en 'strammere' ryggfinne (ingen 'knekk'), og hvitaktig farge på buksiden. Når man ser dyret fra høyre (f) er den hvite underkjeven et brukbart kjennetegn. Blåhvalen har som spesialitet at den før den dykker løfter halen opp av vannet (g). Denne oppførselen, den såkalte 'lob-tailing' ser man aldri hos finnhvalen. Det meget robuste halepartiet er da enda et kjennetegn. Ovenfra er det lett å skjelne mellom de to artene på grunn av forskjellig snuteform, henholdsvis U- og V-formet. Hos finnhvalen er den asymmetriske hodetegningen ofte svært påfallende.

Fotomateriell

Blåhval: K. Balcomb, J. Fish og S. Leatherwood i: Leatherwood et al. 1976, R. Sears i Hoyt 1984a. **Finnhval:** K. Balcomb, H. Omura og J. Mead i: Leatherwood et al. 1976, R. Sears og T. Dohl i: Minasian 1984.

Plansje II

Knølhval (*Megaptera novaeangliae*)

Gjennomsnittlig omtrent 15 meter, hann maksimalt 17.5, hunn maksimalt 19 meter lang. En bemerkelsesverdig art med puklet snute, furet hals og svært lange, ofte stort sett hvite sveiver (a). Mørk ryggside, en svakt puklet, ikke særlig høy ryggfinne, som avsluttes i en lav trekantet form. En frynsete kant bak på halefinnen, og på undersiden av denne en hvit flekk-tegning som er forskjellig for hvert dyr. Knølhvalen er stort sett mørkegrå, men på buksiden har den ofte hvitaktige eller svakt rosa flekker. Blåsten er vertikal som hos de fleste bardehvaler.

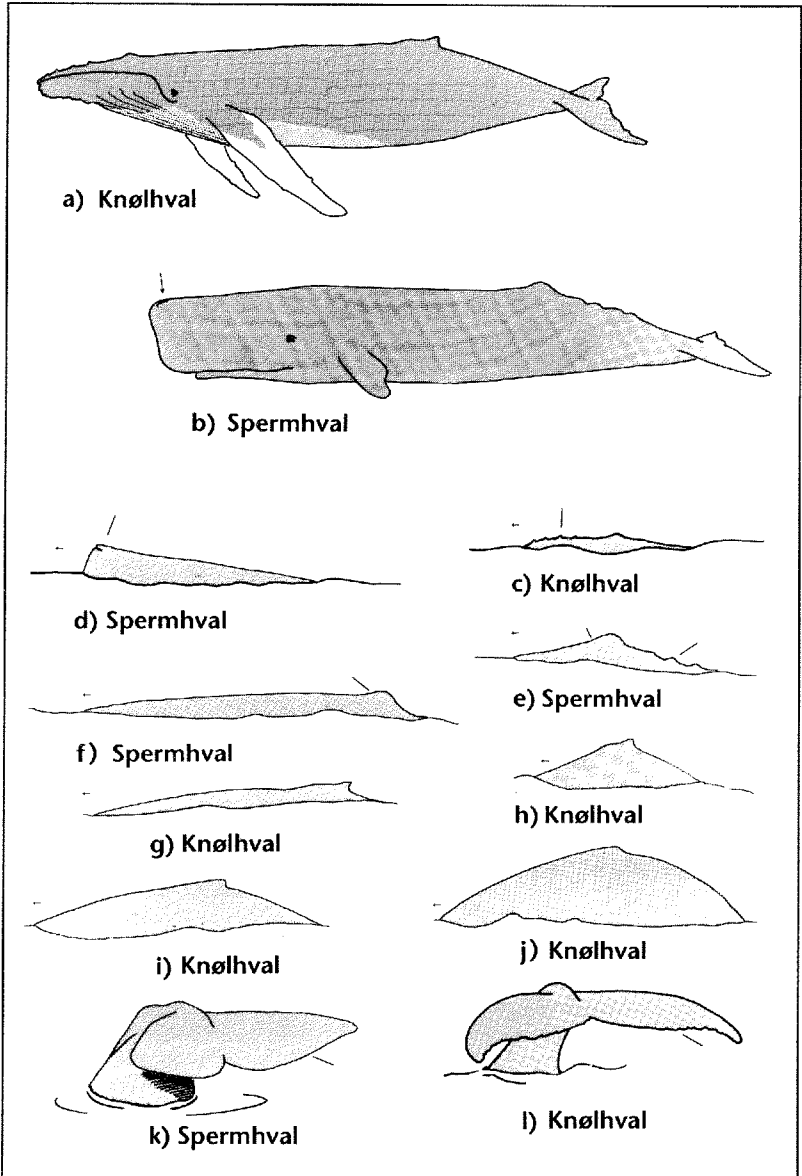
Knølhvalen er kjent for sin løsslupne måte å hoppe opp av vannet på, især under næringssøk. Forekommer vanligvis alene eller i små grupper.

Spermhval (*Physeter macrocephalus*)

Hann gjennomsnittlig 15, maksimalt 20 meter, hunn gjennomsnittlig 11, maksimalt 17 meter lang. Et svært, butt hode med et blåsehull foran til venstre (b, pil) og en lang smal, underkjeve, kortere enn hodet. Ryggfinnen er ikke stort mer enn en kjøttaktig pukkell, bak den en rekke kuler på halepartiet. Spermhvalen er mer eller mindre jevnt mørkegrå, av og til litt lysere på buksiden, og ofte har den hvitaktige eller rosa flekker rundt munnen. Den tette blåsten rettes på skrå fremover og til siden. Før dype dykk kommer en lang rekke blåster, og til slutt løfter den halen høyt opp i luften. I det omhandlede området kan man særlig treffe på gamle, enslige hanner.

Bestemmelse

Begge arter oppdages vanligvis på grunn av blåsten. Knølhvalen gjenkjennes på grunn av den puklete Balaenoptera-lignende profilen (c) mens det butte hodet er et godt kjennetegn på spermhvalen (d). Hos spermhvalen er den kjøttaktige ryggfinnen (f) og kulene bak den (e) et godt kjennetegn. Ryggfinneformen på knølhvalen er nokså varierende; stort sett stiger den sakte og puklet (g,h) og den har alltid en bred basis, totalt forskjellig fra f.eks. Balaenoptera-artene. Legg merke til at ryggfinnen ser helt annerledes ut når ryggen er sterkt buet (sammenlign g og h). Noen knølhvaler har en nesten trekantet ryggfinne (i,j), hos andre nesten krokform. Begge arter viser halen før de dykker. Spermhvalen er da gjenkjennelig på de avrundete halefinner (k), knølhvalen på den frynsete bakkanten (l) som ofte er svært begrodd av forskjellige kalkdyr. Fra lufta er knølhvalen lett kjennelig på den U-formete snuten og de lange hvite sveivene. Spermhvalen er kjennelig på det svære butte hodet og blåse-hullet som blåser til venstre.

Fotomateriell

Av knølhvalen er det publisert
er det publisert
usedvanlig
mange bilder,
men dessverre
nesten ingen
som er egnet til
å bruke i felt.

Knølhval: W. Curtsinger i: Brower 1979, H. Winn, C. McCann, K. Balcomb og D. Caldwell i Leatherwood et al. 1976, J. Holbrook i: Leatherwood et al. 1983, P. Popper i: Nayman 1973. **Spermhval:** Sea Mammal Res. Unit i: Van Loon & Van Gelderen 1980, K. Balcomb og H. Winn i: Leatherwood et al. 1976, K. Balcomb i: Cousteau 1975, J. Stein i: Howorth 1986.

Plansje III

Grønlandshval (*Balaena mysticetus*)

Gjennomsnittlig 15, maksimalt 20 meter lang. Stor plump hval uten ryggfinne. Et svært hode med sterkt buete kjever og uten utvekster (jf. nordkaper). Karakteristisk er den hvite tippen på underkjeven, noen eksemplarer har et delvis hvitaktig haleparti. På grunn av at blåsehullene ligger langt fra hverandre har de en 'dobbel' blåst, som får bred vifteform sett bakfra. Når den dykker dypt hender det at halen vises. Den svømmer sakte. Grønlandshvalen er meget sjelden, og kan være så godt som utryddet i det omhandlede området. Prøv alltid å ta bilder hvis man tror det er denne arten.

Nordkaper (*Balaena glacialis*)

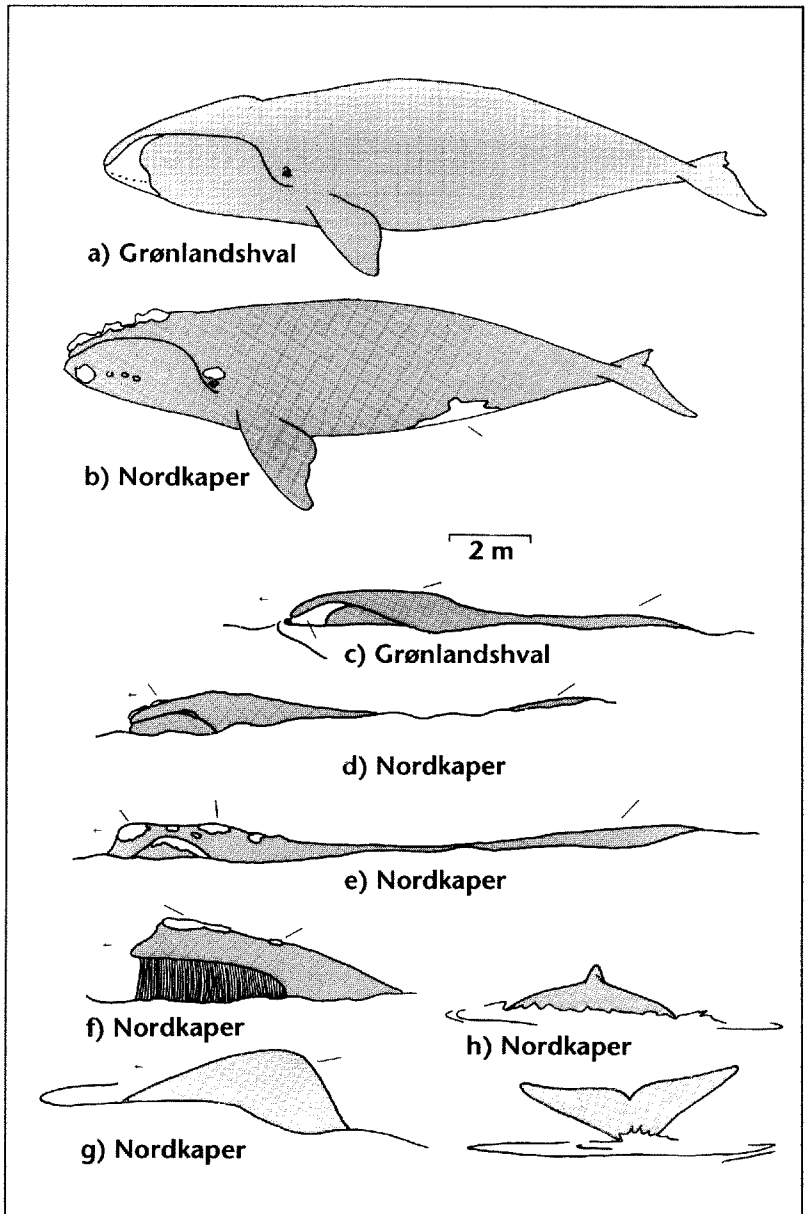
Gjennomsnittlig 15, maksimalt 18 meter lang. Stor, plump hval, uten ryggfinne. Svært hode med sterkt buete kjever og oppå det som en "alpelue" en stor mengde begrodde utvekster, som ser hvitaktige ut mot den mørke huden. Slike utvekster finnes også ved øyet, på underkjeven og av og til også andre steder. Den er glatt på ryggen, og har store, litt trekantete, viftelignende sveiver. Dobbel blåst på grunn av blåsehull som sitter langt fra hverandre og den får bred vifteform sett bakfra. Nordkaperen har stort sett mørk farge, men det finnes lysere eksemplarer, og av og til har den hvitaktige, uregelmessige flekker på buksiden (b). Halefinnen vises før den dykker dypt og arten hopper av og til helt opp av vannet. Nordkaperen er meget sjelden, og pålitelige observasjoner mangler i området for de siste årene. Prøv alltid å ta bilder hvis du tror det er denne arten.

Bestemmelse

Disse store hvalene burde man kunne se nokså tidlig på grunn av blåsten. Karakteristisk er den glatte ryggen uten det minste tegn til ryggfinne (c-e, g).

Grønlandshvalen (c) kan bare bestemmes med sikkerhet når man er 100 % sikker på at ryggen er helt glatt (ingen ryggfinne), at det ikke finnes utvekster på hodet som hos nordkaperen, og at man har sett den hvite haken klart og tydelig. Nordkaperen kan bestemmes på de uregelmessige utvekster oppå hodet (d, e, f), som av og til ikke er så veldig påfallende (d), den sterkt buete kjeven og glatte ryggen. Hvis kjeften blir åpnet ved overflaten vises lange barder (f). Hos raskt dykkende dyr blir ryggen av og til sterkt buet, slik at mangelen på ryggfinne vises godt (g). Til slutt vises ofte halefinnen, som har meget jevn kant, et lite øyeblikk over vannflata (h). Halefinnen har en bemerkelsesverdig spennvidde.

Fra luften vises den hvite underkjeven til grønlandshvalen svært godt. Det butte, litt avrundete hodet, den plumpe kroppen, de store trekantete, viftelignende sveivene og den brede halefinnen er karakteristiske for begge arter. Utvekstene på hodet til nordkaperen ser fra luften ut som uregelmessige hvite flekker og streker.

Fotomateriell

Bra bilder av grønlandshvalen er sjeldne. For nordkaperen kan man bruke de mange bilder som finnes av særlig nordkaper ved Patagonia.

Grønlandshval: J. Lentfer i: Leatherwood et al. 1976, D. Ljungblad i: Leatherwood et al. 1983. **Nordkaper:** K. Balcomb i: Leatherwood et al. 1976, J. & D. Bartlett i: Payne 1976, P. Baker i: Leatherwood et al. 1983, Anonymus i: Cous-teau 1975 og C. Nicklin og W. Curtsinger i: Payne 1972.

Plansje IV

Seihval (*Balaenoptera borealis*)

Gjennomsnittlig 15-16, maksimalt 20 meter lang. En stor hval som i lengde ligger mellom finnhval og vågehval. Seihvalen er mer eller mindre jevnt mørk grå (litt lysere flekker på buk og hals), har en forholdsvis høy ryggfinne, med noe "knekk" og et tungt bygget, sterkt kjølformet haleparti. Underkjeven er mørkegrå (jf. finnhval) og sveivene er ensfargede (jf. vågehval). En tydelig, loddrett blåst, vanligvis samtidig med at ryggfinnen viser seg over vannflaten. Seihvalen svømmer raskt, og hvalfangerne bestemte ofte arten ut fra dette. Hvis man ikke skremmer dyrene, er dette antagelig ikke noe godt kjennetegn. Arten er ikke vanlig (kan hende fordi den ofte ikke blir riktig artsbestemt), og forekommer alene eller i små grupper.

Vågehval (*Balaenoptera acutorostrata*)

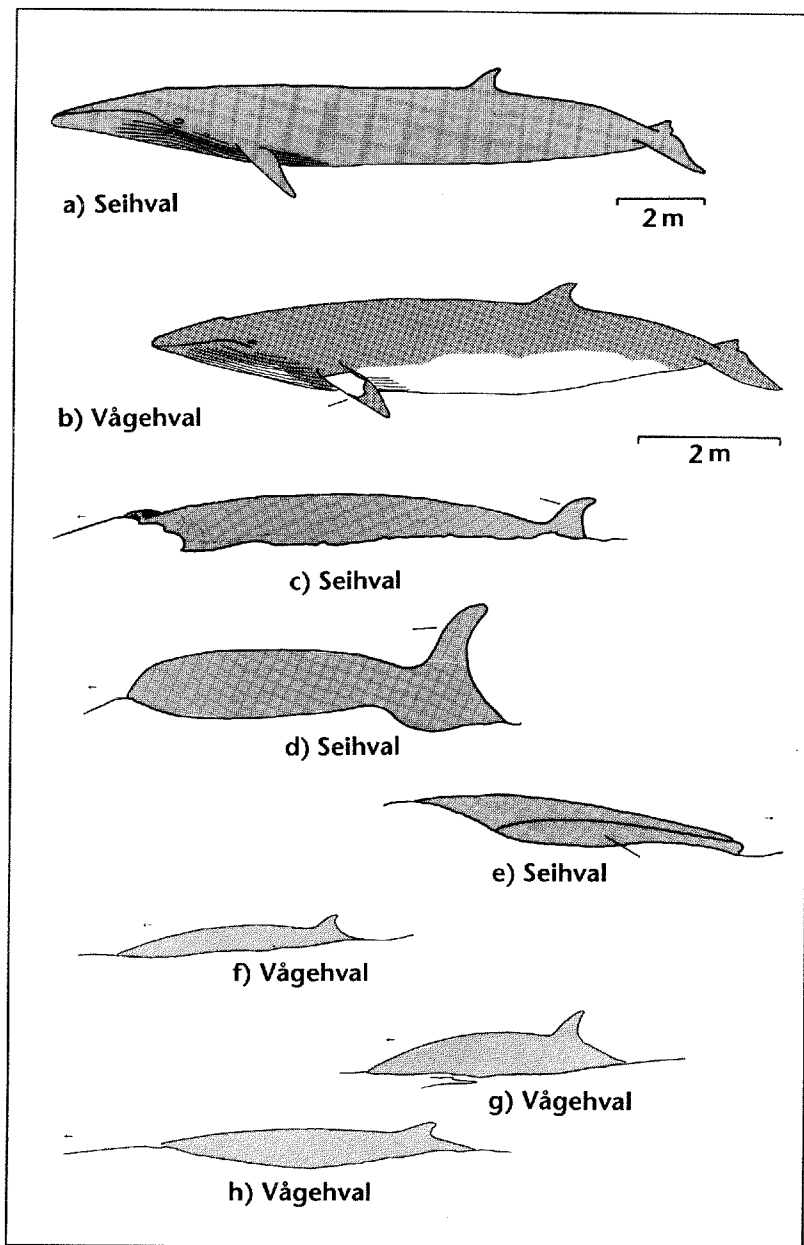
Gjennomsnittlig 7-8, maksimalt 9.5 meter lang. Denne minste av bardehvalene har en påfallende spiss snute, en krokformet, buet ryggfinne, er mørk på ryggsiden og stort sett hvit på buksiden. Det beste kjennetegnet er det hvite feltet over sveivene (b). Blåsten vises samtidig med at ryggfinnen kommer opp av vannet, men den er oftest og best synlig i arktiske strøk (av og til flere meter høy).

Vågehvalen kan hoppe helt ut av vannet, men mer typisk er det at den viser seg to eller tre ganger rett etter hverandre ved vannflaten, hvorved bare ryggen og ryggfinnen vises et lite øyeblikk (g). En nokså vanlig art, fra kyst til åpent hav, alene eller i små grupper.

Bestemmelse

Disse to hvalene kan være vanskelige å skjelne fra hverandre. På lavere breddegrader gir en tydelig blåst av en mindre hvalart god grunn til å tenke på seihval. I arktiske strøk lager imidlertid også vågehvalen meterhøye blåster. Seihvalen kan dessuten lett forveksles med den mer alminnelige finnhvalen. Seihvalen (c, d) har en relativ høy ryggfinne, ofte med en litt merkelig "knekk", som skiller den fra finnhvalen, som har en mye strakere ryggfinne (plansje I). Hvis en ser en jevnt mørkegrå underkjeve (e) fjernes enhver tvil. Voksne seihvaler er betraktelig større enn vågehvaler, men halv-voksne dyr kan lett forveksles med denne arten. Igjen kan formen på ryggfinnen, høyere og med "knekk" hos seihvalen, krokformet buet hos vågehvalen, være en pekepinn. Et godt kjennetegn er det hvite feltet på sveivene hos vågehvalen.

Vågehvalen er en liten, smidig svømmende art, med en litt krokformet konkav ryggfinne. Den skisserte sideprofilen (f-h) er typisk for vågehvalen, men ligner svært på den hos nebbhval, cuviernebbhval, spissshval og true-spissshval (plansje V). Hodeprofilen, ofte med et lettere opphøyet blåsehull hos vågehvalen, må studeres nøye.

Fotomateriell

Seihval: K. Balcomb i: Minasian 1984, S. Ohsumi og H. Omura i: Leatherwood et al. 1976, H. Omura i: Leatherwood et al. 1983. **Vågehval:** P. Evans i: Evans 1980. B. Tulloch i: Lockley 1979, F. Erize i: Hanak & Mazak 1979, J. Ford i: Minasian 1984.

Plansje V

Nebbhval (*Hyperoodon ampullatus*)

Hann gjennomsnittlig 9, maksimalt 10 meter lang, hunn gjennomsnittlig 7.5, maksimalt 8.5 meter lang. En middels stor hval med rund panne, hos eldre hanner oppsvulmet som en ballong og en lang utstikkende snute ("bottle-nosed"). Den har en påfallende krokete ryggfinne, relativt korte, avrundete sveiver og halefinnen er uten kløft i midten. Mer eller mindre jevnt gråaktig, eldre hanner av og til med hvitaktig hode. En liten, tett blåst, rettet tydelig fremover. Nebbhvalen forekommer særlig i små flokker, av og til alene. Arten kan dykke dypt og kan holde seg meget lenge under vann.

Spisshval (*Mesoplodon bidens*)

Gjennomsnittlig 5, maksimalt 6.5 meter lang. En middels stor hval med lang snute og hvelvet panne (j). På nært hold vises hos hannene av og til de litt utstikkende små tennene, plassert på midten av underkjeven (c). Liten, buet ryggfinne bak på kroppen (Figur 1). I felt er sikker artsbestemmelse nesten umulig. Arten svømmer sakte, og holder seg borte fra skip.

Truespisshval (*Mesoplodon mirus*)

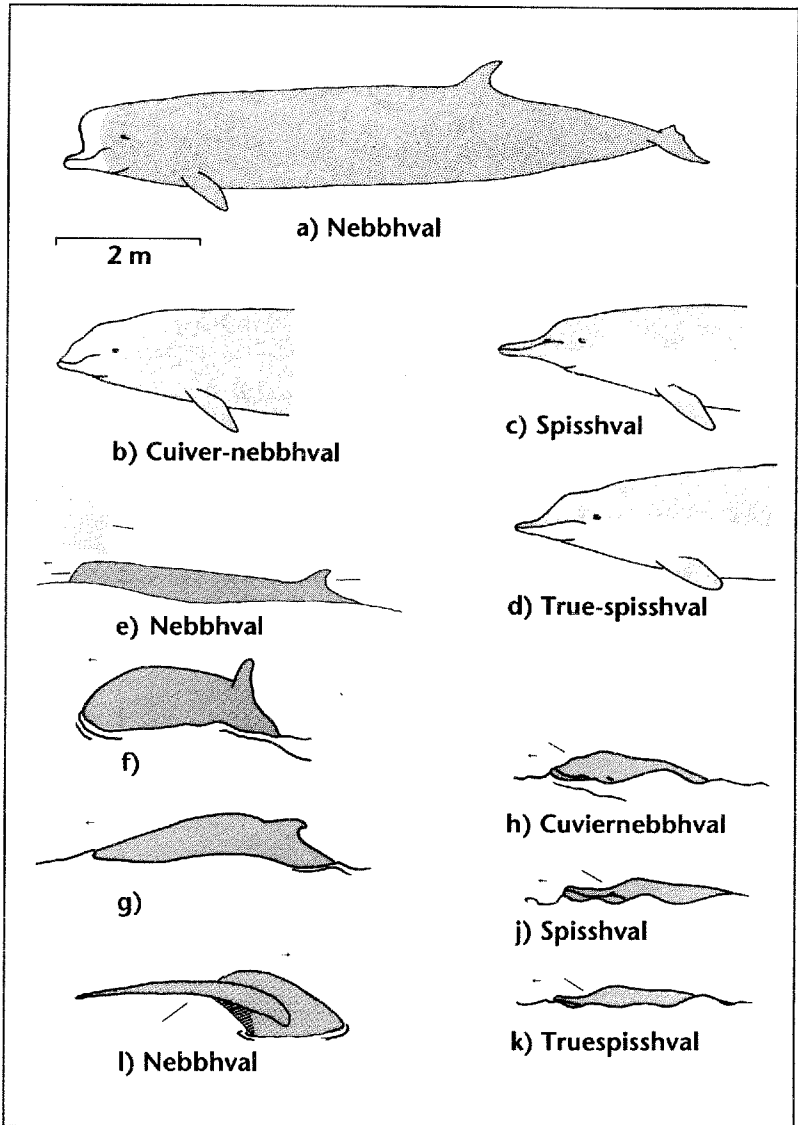
Gjennomsnittlig 5 meter lang, maksimal lengde ukjent. Middels stor, lang snute og noe hvelvet panne (k), liten, buet ryggfinne bak på kroppen. I felt er sikker artsbestemmelse nesten umulig.

Cuiviernebbhval (*Ziphius cavirostris*)

Gjennomsnittlig 6.5, maksimalt 7 meter lang. Middels stor, merkelig puklet 'gåsenebb' og ujevnt hvelvet panne (n). Relativt stor, konkav ryggfinne, mer eller mindre jevn gråfarge, men eldre hanner har av og til et hvitaktig hode (b). Arten svømmer sakte, og man møter av og til små grupper i åpent hav.

Bestemmelse

Nebbhvalen er lett å bestemme på størrelsen i kombinasjon med den buete pannen (e) og tette blåsten (fremover) og den konkave ryggfinnen som er plassert langt bak på kroppen. Hvis man ikke kan fastslå hodeformen er sikker artsbestemmelse umulig. På skrå bakfra (f) ligner alle arter på denne plansjen og f.eks. vågehvalen såpass på hverandre at det er umulig å bestemme dem. Spisshvalene og nebbhvalene har mangelen på kløft i halefinnen felles (l). Det er viktig å kunne observere dyrene fra siden (g) en stund, se dem komme opp av vannet og dermed få et inntrykk av profilen. Cuiviernebbhval har en karakteristisk hodeform og dessuten den største ryggfinnen i forhold til de andre artene. Når det gjelder spisshvalen og truespisshval (j og k) er det egentlig umulig å bestemme de med sikkerhet. Godt dokumenterte observasjoner av spisshvalene og nebbhvalene er sjeldne. Prøv å dokumentere eventuelle observasjoner så godt som mulig; en grundig beskrivelse og bilder hvis mulig.

Fotomateriell

Gode bilder
mangler for
disse artene.

Nebbhval: H. Winn og J. Hain i: Leatherwood et al. 1976, I. Christensen i: Christensen 1982. **Cuiviernebbhval:** K. Sexton i: Leatherwood et al. 1976, H. Schatz og S. Leatherwood i: Minasian 1984. **Spisshval:** L. v.d. Laan i: Van Bree & Smeenk 1978, D. Robineau i: Leatherwood et al. 1983. **Truespisshval:** J. Mead i: Leatherwood et al. 1976.

Plansje VI

Spekkhogger (*Orcinus orca*)

Hann gjennomsnittlig 8, maksimalt 10 meter lang, hunn gjennomsnittlig 7, maksimalt 8.5. meter lang. Karakteristisk for denne arten er de sterkt kontrasterende flekktegnene: hvit hals og bukflekker, den hvite ovale flekken på skrå over øyet og den grå flekken bak ryggfinnen. Voksne hanner kan kjennes på lang avstand på grunn av den svære trekantete ryggfinnen (a), ryggfinnen på hunnene og unge hanner er mer buet som hos delfiner. En butt snute og brede, avrundete sveiver. Spekkhoggeren er nokså vanlig i området, i små grupper, ofte ledet av en gammel hann. Hvis du ser en enslig hann bør du se etter om det finnes en flokk hunner og unge hanner på samme kurs.

Falsk spekkhogger (*Pseudorca crassidens*)

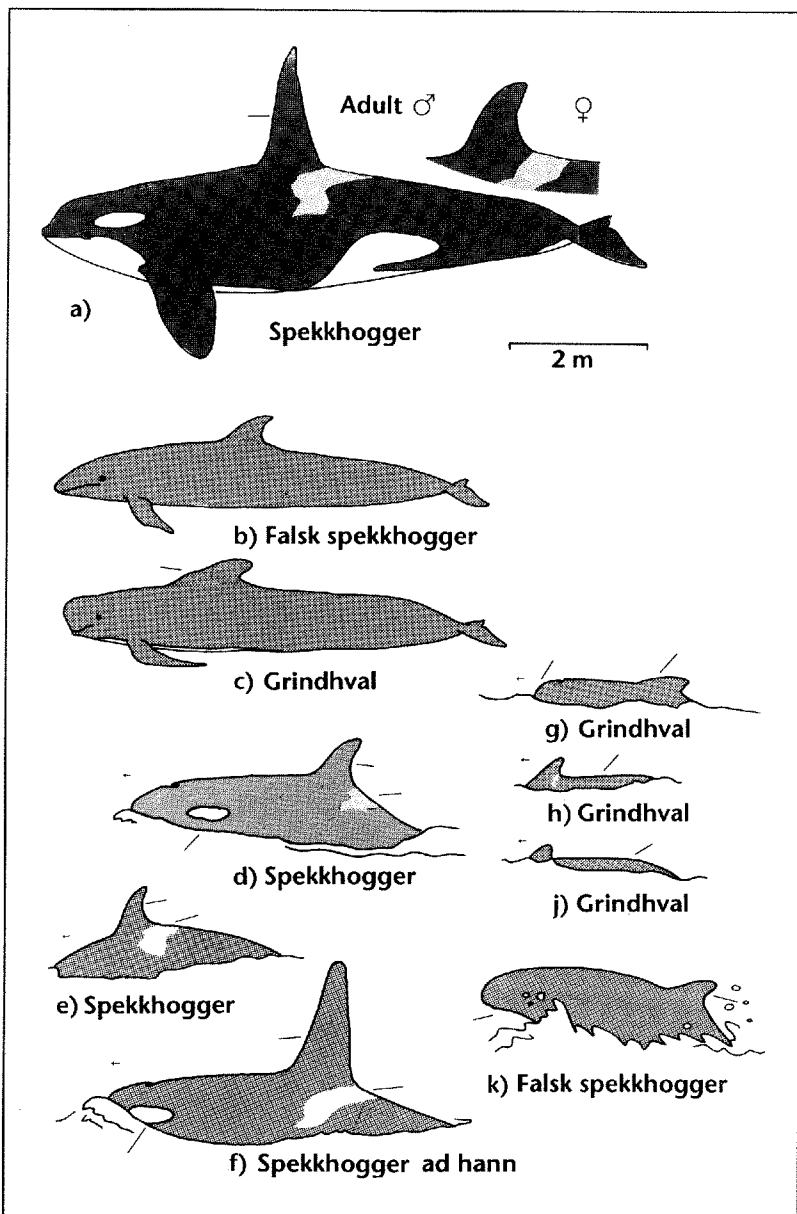
Gjennomsnittlig 5, maksimalt vel 6 meter lang. Arten er slank, fullstendig svart med et rundt hode og en påfallende, buet, noe avrundet ryggfinne. Spisse sveiver med en merkelig 'alblueaktig' knekk (b). Den falske spekkhoggeren svømmer fort, og liker å svømme foran baugen på skipet. En sosial art som lokalt kan forekomme i store flokker. Fåttallig i området.

Grindhval (*Globicephala melaena*)

Gjennomsnittlig 5.5., maksimalt 8.5. meter lang. Hanner tydelig større enn hunner (henholdsvis maksimalt 8.5 og 6 meter lang). Et butt hode med bratt panne og en noe utstikkende 'leppe', meget lange, spisse sveiver og en ryggfinne med (særlig hos voksne hanner) en meget bred basis (c). Sterkt kjøleformet haleparti, bratt nedløpende mot ryggfinnen. Grindhvalen svømmer vanligvis sakte og kan forekomme i meget store grupper. Av og til ligger dyrene en stund i ro i vannflaten.

Bestemmelse

Alle tre arter har svart grunnfarge felles. Spekkhoggeren skiller seg ut, også fra andre arter, på grunn av flekktegnene. Særlig den hvite flekken ved øyet er meget påfallende (d). Hunner (d, e) kan derfor bestemmes ganske lett, men vanligvis befinner det seg noen hanner i nærheten som fjerner enhver tvil om artsbestemmelsen (f). Grindhvalen er en art som alltid opptrer i grupper, hvor det nok også gjerne befinner seg noen voksne hanner. Disse skiller seg ut på grunn av ryggfinnen, som har en svak forhøyning i forkanten og meget bred finnerot. Når dyrene dykker (h, j) er det høye halepartiet spesielt påfallende. Hunner av unge dyr, med smalere ryggfinner (h) kan muligens forveksles med falsk spekkhogger. Legg merke til den brattere pannen og det fortykkete halepartiet hos grindhvalen, og se etter om det finnes hanner i nærheten. Den falske spekkhoggeren svømmer ofte raskt, med store vannbevegelser. Den typiske hodeformen (k) og den smale, avrundete ryggfinnen er karakteristiske. Fra luften kan disse artene lettest skilles på svært forskjellig sveivform.

Fotomateriell

Spekkhogger: J. Sigurjonsson i: Christensen 1982, Anonymus i: Cousteau 1975, F. Nicklin i: Hoyt 1984b, R. Vile i: Tarpay 1979. **Falsk spekkhogger:** J. & D. Bartlett i: Lockley 1979, R. Pitman i: Hoyt 1984a. **Grindhval:** X. Glemot i: Anonymus 1980, Topham i: Lockley 1979, C. Crawford i: Evans 1980, R. Wells i: Minasian 1984.

Plansje VII

Rissodelfin (*Grampus griseus*)

Gjennomsnittlig 3, maksimalt vel 4 meter lang. En stor delfin med et butt, litt kantet hode og en høy, smal, buet ryggfinne som mest karakteristiske kjennetegn. Fargen varierer mye, fra mørkegrå til nesten helt hvit. Den hvite brystflekken vises vanligvis ikke, og fargen på denne delfinen kan best beskrives som mer eller mindre jevn, av og til flekkete og alltid sterkt arrete (vises på kort avstand). Sveivene er spisse og slanke. Typisk for denne arten er den meget jevne, rolige måten den svømmer på, selv om det av og til blir observert små grupper som svømmer fort. Av og til viser den akrobatisk oppførsel ('vertical jump'). Svømmer ikke i skipets baugvann. Forholdsvis tallrik art som vanligvis blir observert i små grupper.

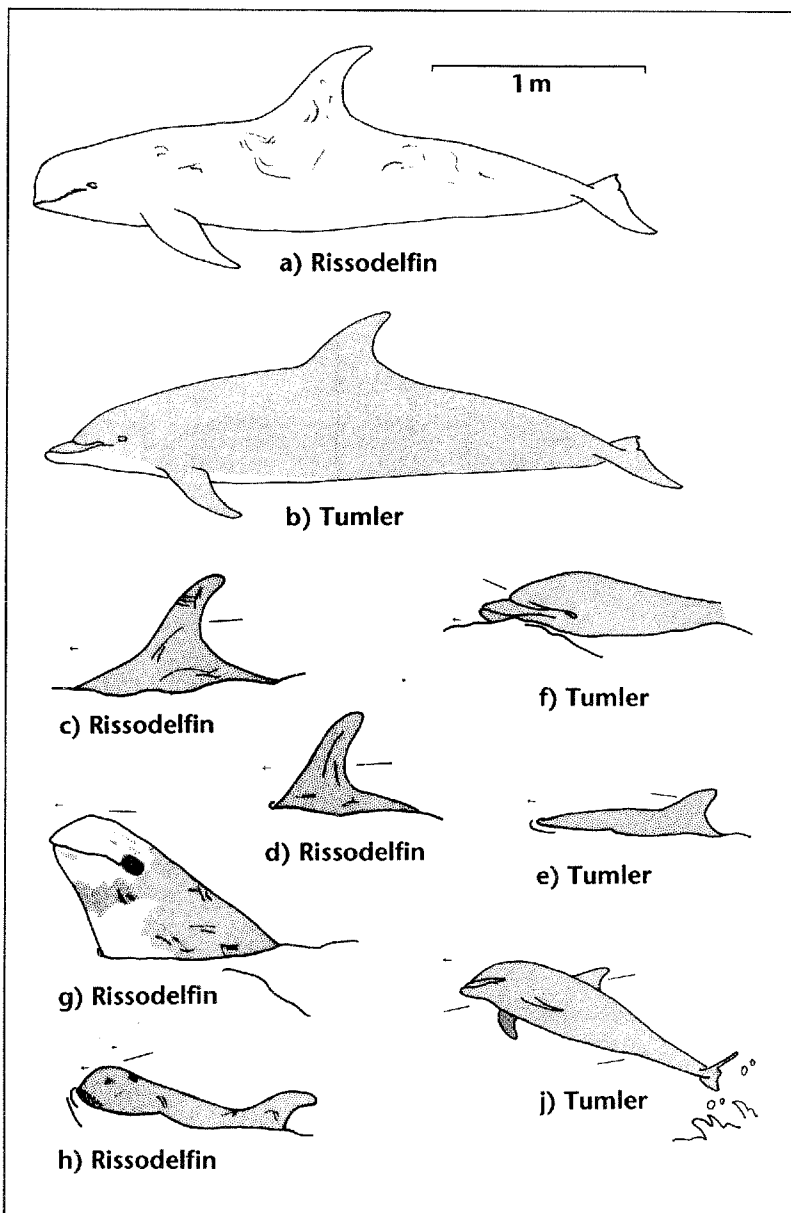
Tumler (*Tursiops truncatus*)

Gjennomsnittlig 3, maksimalt 4 meter lang. En robust, men allikevel strømlinjeformet delfin med en tydelig snute ('bottle-nosed'), underkjeven er litt lenger enn overkjeven. Ryggfinnen er konkav, men har ingen særpreget form, hos enkelte dyr er den sterkt skadet (arr). Slankt haleparti, spisse sveiver. På buksiden har den litt lysere farger enn på ryggside, men de forskjellige gråfarger glir over i hverandre, og gir inntrykk av en mer eller mindre jevn farge over hele kroppen. Tumleren svømmer raskt, 'surfer' gjerne i skipets baugbølger og hopper ofte høyt opp av vannet. Kystbundet art som forekommer mest i forholdsvis små grupper.

Bestemmelse

Bare den jevne, uspraglede fargetegningen er felles for begge arter, og de er derfor lett å skille i felt. Rissodelfin kan muligens forveksles med falsk spekkhogger, grindhval eller til og med spekkhogger. Tumleren kan av uvante observatører bli forvekslet med enhver annen delfin, men er, hvis man er litt nøyaktig, lett å bestemme. Rissodelfin kan lett kjennes på den høye, smale, buete ryggfinnen (c, d) i kombinasjon med måten de svømmer på. Ryggfinnen er mye slankere enn hos grindhvalen, med en smalere basis og er høyere enn hos den falske spekkhoggeren. Mangelen på kontrasterende flekktegning gjør det enkelt å skille den fra spekkhoggeren. Prøv alltid å se etter den typiske hodeprofilen (g, h).

Tumlerens beste kjennetegn er den jevne fargen, sammen med en lite påfallende ryggfinne (e). Hodeprofilen gjør arten umiskjennelig. Når dyrene hopper helt opp av vannet (j) er den strømlinjeformete, litt sigarformete kroppen påfallende, og er sammen med den jevne grå fargen det som gjør det lett å bestemme arten. Se også plansje X. Fra lufta er rissodelfinens runde hode og de nokså korte, spisse sveivene (jf. grindhvalen) gode kjennetegn. Tumleren kan fra lufta forveksles med delfinen og stripedelfinen, så en må forvise seg om at spraglet farge-tegning på flanken virkelig mangler.

Fotomateriell

Rissodelfin: P. Evans i: Evans 1980, B. Tulloch i: Lockley 1979, P.C. Howorth i: Howorth 1986, Principauté de Monaco i: Anonymus 1980. **Tumler:** J. Troughton i: Anonymus 1980, Anonymus i: Cousteau & Diolé 1975, H. Angel i: Lockley 1979.

Plansje VIII

Kvitskjeving (*Lagenorhynchus acutus*)

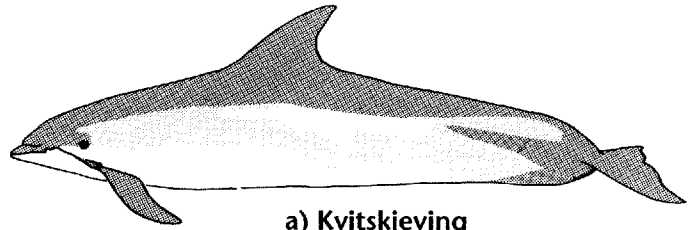
Gjennomsnittlig 2.5, maksimalt 3 meter lang. Typisk *Lagenorhynchus*-delfin på grunn av de feldelte fargetegningene, den relativ tunge bygningen og den høye, konkave ryggfinnen. Karakteristisk for arten er den skarpt hvite flekken på flanken rett under ryggfinnen og den okergule stripen derfra mot halen. En relativt kort, svart snute, svarte sveiver (litt avsondret og dermed skarpt avsatt mot den hvite buksiden), et påfallende tykt, sterkt kjølformet haleparti, bratt nedløpende mot halefinnen. Mørk rygg og helt hvit på buksiden. Kvitskjevingen svømmer fort, men liker ikke å svømme med skip. Av og til akrobatisk oppførsel, særlig hos unge dyr i gruppe. Forekommer av og til i meget store grupper.

Kvitnos (*Lagenorhynchus albirostris*)

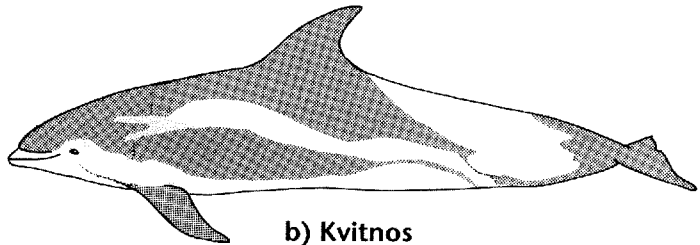
Gjennomsnittlig 2.75, maksimalt vel 3 meter lang. En tungt bygget, broket delfin med en høy, konkav ryggfinne. Flanketegningene er komplekse og varierende; alltid en mer eller mindre bølgeformet flekk på flanken som stiger foran ryggfinnen (og som hos noen dyr fortsetter over hodet, se plansje Xa). Karakteristisk er den hvitaktige grå sadelen bak ryggfinnen (ofte vises den tydelig og er da et godt artskjennetegn). En relativt hvit eller grå snute, svarte sveiver og en robust kropp. Halepartiet faller jevnt mot halefinnen, i motsetning til hos kvitskjevingen. Kvitnosen liker å svømme med skip, men sjelden lenger enn noen få minutter. Arten viser ofte en plump slags akrobatisk oppførsel, med "vertical jump", hvorved den på et bestemt sted hopper gjentatte ganger rett opp av vannet ("springer"). Forekommer i grupper av sterkt varierende størrelse, av og til sammen med foregående art.

Bestemmelse

På Norskekysten går disse artene under betegnelsen "springere". Begge arter er generelt lett gjenkjennelig på grunn av den tunge bygningen, den høye ryggfinnen og særlig på grunn av fargetegningene som gir et spraglet inntrykk. Lysforholdene spiller imidlertid en viktig rolle; særlig hos kvitnosen, ved gunstige forhold kan den være like broket som en pandabjørn, men kan ved dårlig lys se mer eller mindre jevnt gråaktig ut. Begge arter er viltre svømmere, som lager mye skum når de svømmer fort i overflaten. På grunn av dette er viktige detaljer av og til vanskelige å notere. Fra siden er det lett å bestemme individer som svømmer rolig, fordi hos kvitnosen (c) vises en hvit flekk foran ryggfinnen på ryggen, mens hos kvitskjevingen (d) vises bare en hvit flekk rett under ryggfinnen på flanken. På skrå bakfra vises ofte den spraglete flekktegningen hos kvitnosen (e) godt, mens den forsvinner fullstendig hos kvitskjevingen. Når kvitnosen hopper helt opp (f) er det lett å bestemme på grunn av den tunge bygningen, den hvitaktige ryggsadelen og (av og til) den hvitaktige snuten. Kvitskjevingen (g) kan da bestemmes på den helt mørke ryggen, den skarpt hvite flankeflekken, sveivene som står i kontrast til kroppen og det tykke halepartiet. Se også plansje X a og b.

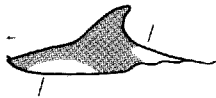

a) Kvitskjeving

b) Kvitnos

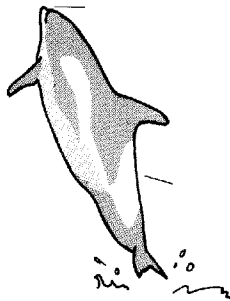
1 m

c) Kvitnos

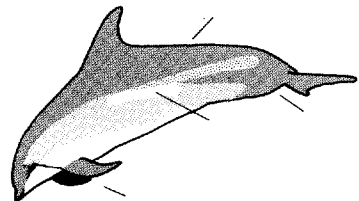
d) Kvitskjeving

f) Kvitnos

e) Kvitnos

g) Kvitskjeving

Fotomateriell

Det er ikke publisert særlig mange gode bilder av disse artene.

Kvitnos: P. Evans og R. Lockyer i: Evans 1980, R. Sears i: Minasian 1984.
Kvitskjeving: P. Evans i: Evans 1980, J. Gibbs i: Hoyt 1984a og R. Sears i: Minasian 1984.

Plansje IX

Nise (*Phocoena phocoena*)

Gjennomsnittlig 1.5, maksimalt omtrent 2 meter lang. En liten art med et avrundet hode, uten framstikkende snute. En liten trekantet ryggfinne (meget karakteristisk). Mørkegrå på ryggsiden, en lysere, grå flekk på flanken og hvit på buksiden. Mørke, noe avrundete sveiver. Nisa har en spesiell måte å svømme på, uten det voldsomme som mange delfiner har, den ruller som et hjul i overflata. Arten er sky og svømmer ikke foran baugen. En vanlig art, særlig ved kysten, vanligvis alene eller i små grupper.

Stripedelfin (*Stenella coeruleoalba*)

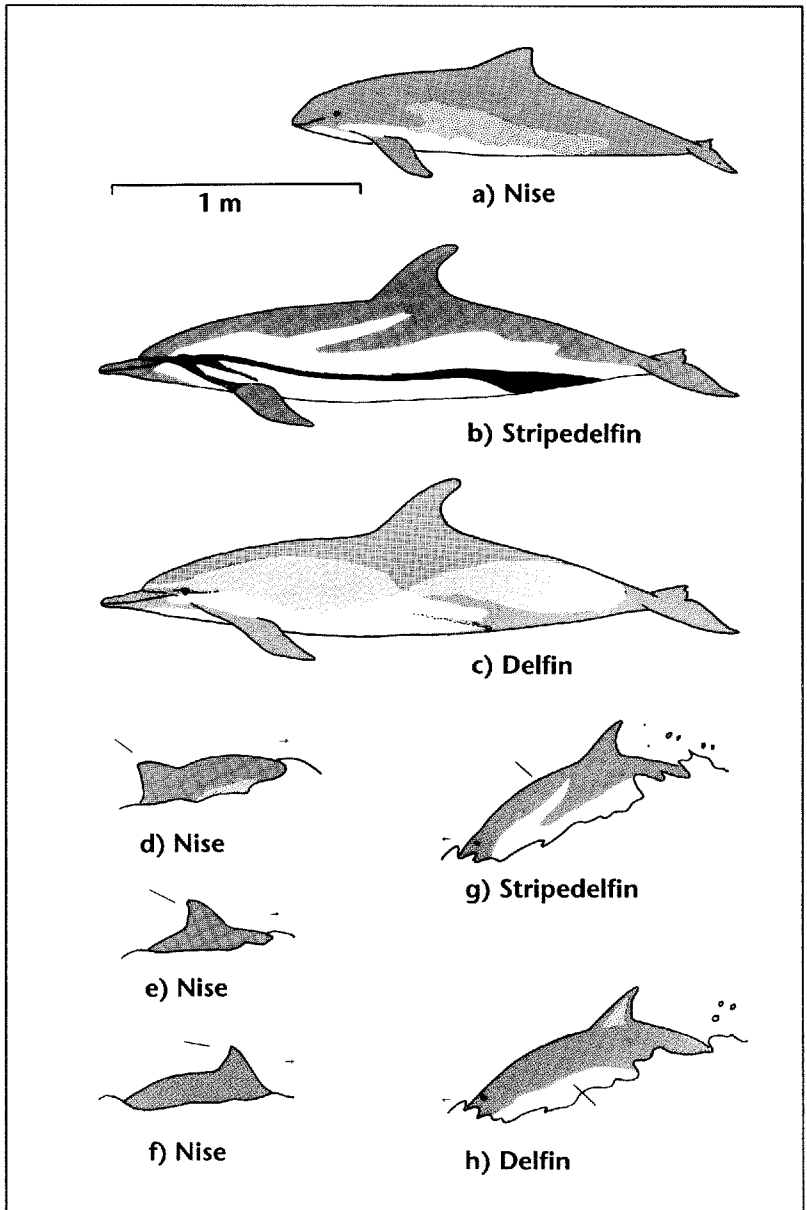
Gjennomsnittlig 2.5, maksimalt 3 meter lang. En slank delfin med lang snute og en relativ liten, konkav ryggfinne. Silhuetten er omtrent den samme som hos delfinen, og flanketegningen er vesentlig for artsbestemmelsen. Karakteristisk for denne arten er den hvitaktige stripen oppover mot ryggfinnen i det mørke området på ryggen, og de svarte linjene over flanken til over buken. Stripedelfinen forekommer i store grupper, også sammen med delfinen, og svømmer ofte i baugbølgene foran skip.

Delfin (*Delphinus delphis*)

Gjennomsnittlig 2.5, maksimalt 3 meter lang. En slank delfin med lang snute og en relativ liten, konkav ryggfinne, som hos forrige art. Flanketegningen er meget karakteristisk; et skarpt skille mellom den mørke ryggen og den lyse flanken foran ryggfinnen, den mørke ryggen som avsluttes i en spiss rett under ryggfinnen og det lyse området på halepartiet. Hode-tegningen og fargen på sveivene varierer. Fargen på den lyse flanken (den delen som er foran ryggfinnen) varierer fra lys ferskenfarget til dyp okergul. Delfinen er en lekelysten art som kan forekomme i meget store grupper, og som gjerne svømmer med skip, til og med foran baugen på svært raske båter (opp til 32 knop, Watson 1981).

Bestemmelse

Nisa er en vanlig art som er lett å kjenne igjen etter å ha sett den noen ganger. Den rullende, trekantete lille ryggfinnen (d-f) er et typisk bilde i de fleste vesteuropeiske kystfarvann. Når den en sjelden gang hopper høyt opp av vannet er det butte hodet ofte godt synlig. De to delfinartene kan lett skjelnes på sine karakteristiske og vakre flanketegninger. Meget gode kjennetegn er den lyse stripen oppover ryggen på stripedelfinen (g) og det skarpe skille fra lyst til mørkt på samme sted hos delfinen (h). Noen delfiner har en hvitaktig trekant på ryggfinnen (h), men det er vanskelig å fastslå i felt (eventuelt etterpå på bilder). Se også plansje X.

Fotomateriell

Delfin: R. Duguy og A. Teixeira i: Teixeira & Duguy 1981, F. Gohier i: Jensen 1978, Anonymus i: Cousteau 1975, Topham i: Lockley 1979. **Stripedelfin:** A. Teixeira i: Teixeira & Duguy 1981, R. Pitman i: Howorth 1986, D. Poppe i: Leatherwood et al. 1976, R. Pitman i: Minasian 1984. **Nise:** B. Tulloch i: Lockley 1979, J. Gaillard i: Anonymus 1980, I. Szczepaniak i: Minasian 1984.

© Norsk institutt for naturforskning (NINA) 2010 <http://www.nina.no>

Vennligst kontakt NINA, NO-7485 TRONDHEIM for reproduksjon av tabeller, figurer, illustrasjoner i denne rapporten.

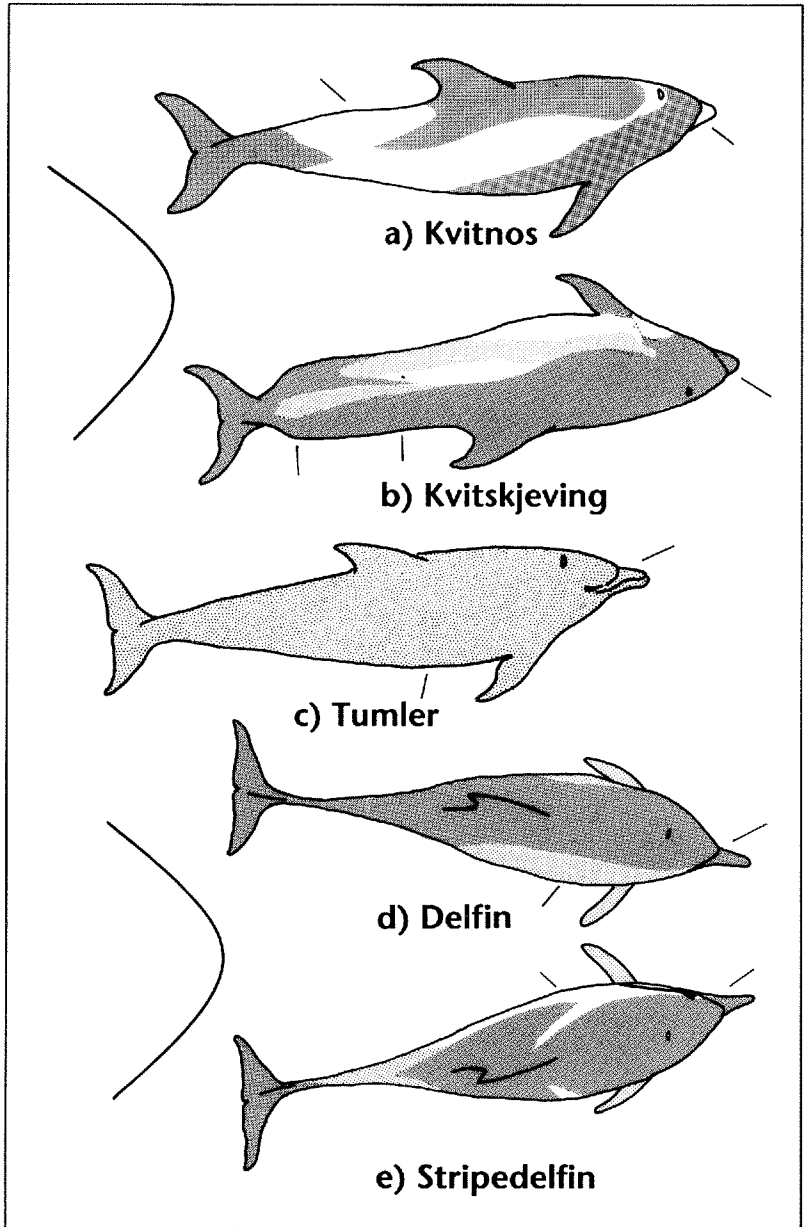
Plansje X

Delfiner foran baugen

Enkelte arter svømmer gjerne foran baugen på skip. Selv om disse dyrene av og til bare svømmer kort tid foran baugen, får man her en enestående mulighet til å studere artene nøye, særlig kan en få et godt inntrykk av antallet dyr og eventuelle unger. Det anbefales derfor å kikke over rekka med en gang en gruppe delfiner legger seg foran baugen på båten, såfremt omstendighetene på havet og ombord tillater det. Ved telling av delfinene, vær oppmerksom på at en del av gruppen kan ha svømt videre. Særlig hos delfinen, som kan forekomme i meget store grupper, er det vanlig at bare en del av gruppen svømmer med skipet en liten stund.

Bestemmelse

Kvitnosen (a) er lett å bestemme på de brokete svart-hvite tegningene, og skiller seg fra kvitskjevingen ved den hvitaktige ryggsadelen bak ryggfinnen. Noter antall eksemplarer som virkelig har hvit snute, samt de som har en hvit linje som fortsetter over hodet (som i a) og gi en kort beskrivelse. Kvitskjevingen (b) er en art som ikke liker å svømme foran baugen. Denne arten skiller seg fra den forrige ved helt mørk rygg og ved det tykke, sterkt kjølformete halepartiet. Tumleren (c) skilles fra de andre artene ved den jevnt grå fargen uten markerte flekktegninger, den halvlange snuten og den grove, litt sigarformete kroppen. Arten er lekelysten og liker å svømme med skip. Delfinen (d) er en elegant art, som er lett å kjenne igjen foran baugen. Disse delfiner hopper regelmessig helt opp av vannet på en elegant måte og svømmer med siden opp, opp-ned eller i sikk-sakk foran baugen. Alle kjennetegn er karakteristiske. Vær oppmerksom på at delfinene av og til svømmer så nært skipsskroget at man kan overse dyr. Stripedelfinen (e) ligner i oppførsel svært på foregående art, men blir sjelden feilbestemt under slike forhold. De beste kjennetegnene er igjen den hvitaktige ryggstripen og den mørke linjen over flanken.

Plansje XI

Hvithval (*Delphinapterus leucas*)

Gjennomsnittlig 4, maksimalt 6 meter lang, Hannene maksimalt 1 meter lengre enn hunnene. Helt kritthvite hvaler med et buet hode, noe utstikkende munnparti og en uklar kjølstedenfor en ryggfinne. Arten har en mørkt bevegelig hals (vises ikke på figuren), som er uvanlig hos hval. Unge dyr er jevnt lysegrå (b) og ser så forskjellige ut i en flokk at det ser ut som en annen art. På grunn av fargen, det buete hodet, halsen og mangelen på ryggfinne er hvithvalen nesten umiskjennelig. Hvithvalen svømmer sakte, er nokså alminnelig og forekommer av og til i store grupper i arktiske strøk. Enslige dyr vandrer av og til langt mot sør.

Narhval (*Monodon monoceros*)

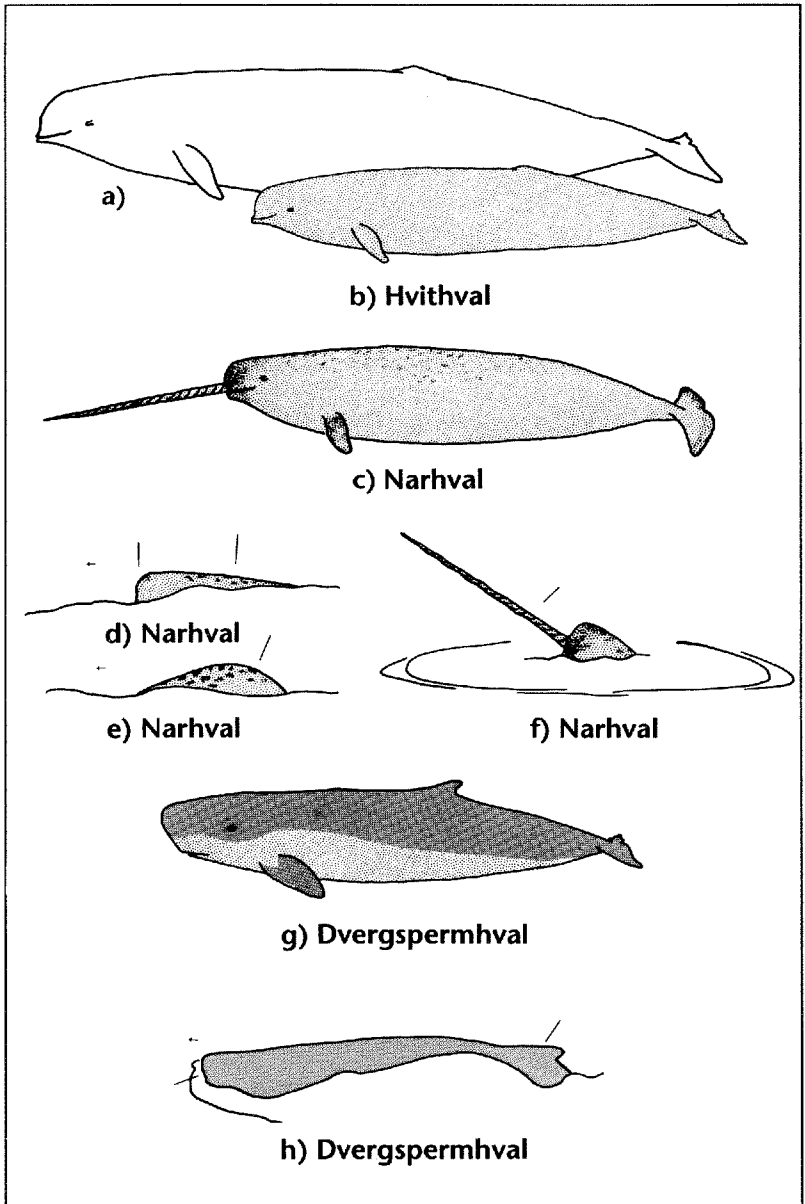
Gjennomsnittlig 4.5, maksimalt godt over 6 meter lang. I tillegg har voksne hanner en enslig tann ("støttannen") på maksimalt 2.7 meter. Et buet hode med bratt panne og en noe utstikkende leppe. Ingen ryggfinne, men en vag kjøll fra halvveis ned på ryggen, en dypt kløftet halefinne med av og til en buete kant bak. Narhvalen er brungrå, hodet og ryggdelen er som regel flekket, men nesten helt hvite hanner forekommer. Ofte mørkt hode (meget flekket), mørke sveiver og en mørk kant på halefinnen. Enslige hunner kan muligens forveksles med unge hvithvaler. Arten forekommer i arktiske strøk, hanner og hunner i adskilte flokker. Svømmer ofte sakte og flyter av og til rolig i overflaten.

Dvergspermhval (*Kogia breviceps*)

Gjennomsnittlig 3, maksimalt 3.5 meter lang. En liten hval med et butt hode og framskutt panne, som har kortere underkjeve enn overkjeve. En liten sigdformet ryggfinne, rett bak midten. Mørk på ryggsiden og noe lysere på buksiden. En lite kjent art, som det finnes få feltobservasjoner av. Arten svømmer sakte, litt tregt, og dykker dypt når skip nærmer seg.

Bestemmelse

Grupper og enslige voksne dyr av hvithval er ikke til å ta feil av. Unge hvithvaler (b) er gråaktige og kan, hvis det ikke finnes voksne dyr i nærheten, forveksles med narhval. Narhvalen har flekket rygg (d, e), et mindre karakteristisk munnparti og den merkelig buete halefinnen (c). Hannene er, takket være den lange tannen (c, f), som av og til stikker opp av vannet som et pinnespill i alle retninger (f) lett å bestemme. Det foreligger lite opplysninger om dvergspermhvalen. Den bratte, noe framskutte pannen (g, h), den lille sigdformete ryggfinnen og størrelsen er gode kjennetegn. Antagelig er det største problemet å få sett disse dyrene. Fra luften er grupper hvithvaler og hanner av narhval lette å bestemme. Det er ikke kjent observasjoner fra fly av dvergspermhval, men artsbestemmelse er da antagelig umulig, fordi denne arten er nesten identisk med liten dvergspermhval (*Kogia simus*).

Fotomateriell

Hvithval: G. Ray og K. Hewlett i: Leatherwood et al. 1976, F. Mehlum i: Haug 1984. **Narhval:** K. Finley i: Leatherwood et al. 1983, J. Molholm i: Ley 1962, F. Nicklin i: Ford & Ford 1986. **Dvergspermhval:** H. Winn og S. Ohsumi i: Leatherwood et al. 1976.

6 Registrering av observasjoner

Hvalene er vanskelig å studere på grunn av måten de lever på. Utbredelse og antall er fremdeles lite kjent for mange av artene. Alle som har anledning til å samle inn opplysninger bør stimuleres til det. Det poengteres at bare pålitelige observatører kan gi et vesentlig bidrag. Noter derfor bare det du har sett og ikke det du tror du så. Selv med stor kjennskap til artene og mange års erfaring er det ofte umulig å artsbestemme med sikkerhet. Meldinger om ikke-artsbestemte hvaler er også viktige. For å få en god registrering av observasjoner er følgende punkter viktige:

Sted (posisjonen i koordinater og navnet på hav- eller kystområdet)

Observatører (navn og adresse for korrespondanse, evt. navnet på skipet)

Observasjonstid (et anslag over netto observasjonstid, og særlig om det aktivt er sett etter hval (hvis ja, hvilke tidsrom) eller om det er tale om en tilfeldig observasjon. Det er meget vesentlig å vite hvor mye observasjonstid som gikk uten at man så hval (også hvis det var hele dager!)

Dato (tid dag, måned og år, tid i Greenwich Mean Time (GMT))

Art (gi en indikasjon hvorvidt artsbestemmelsen er henholdsvis sikker, sannsynlig eller usikker)

Beskrivelse (legg ved en utførlig beskrivelse med så mange detaljer som mulig, se etter om unger svømmer med, og noter da aldersfordelingen av gruppen. Hvis hanner og hunner kan skilles, prøv da å kjønnsbestemme en så stor del av gruppen som mulig, noter spesielle farger, flekker osv.)

Innsending (observasjonen får størst verdi når den blir sendt til et egnet adresse):

Hele området:

Peter G.H. Evans, Cetacean Group, Edward Grey Institute, Dept. Zoology, South Parks Road, Oxford OX1 3PS, U.K. (skaffer observasjonsskjema etter ønske)

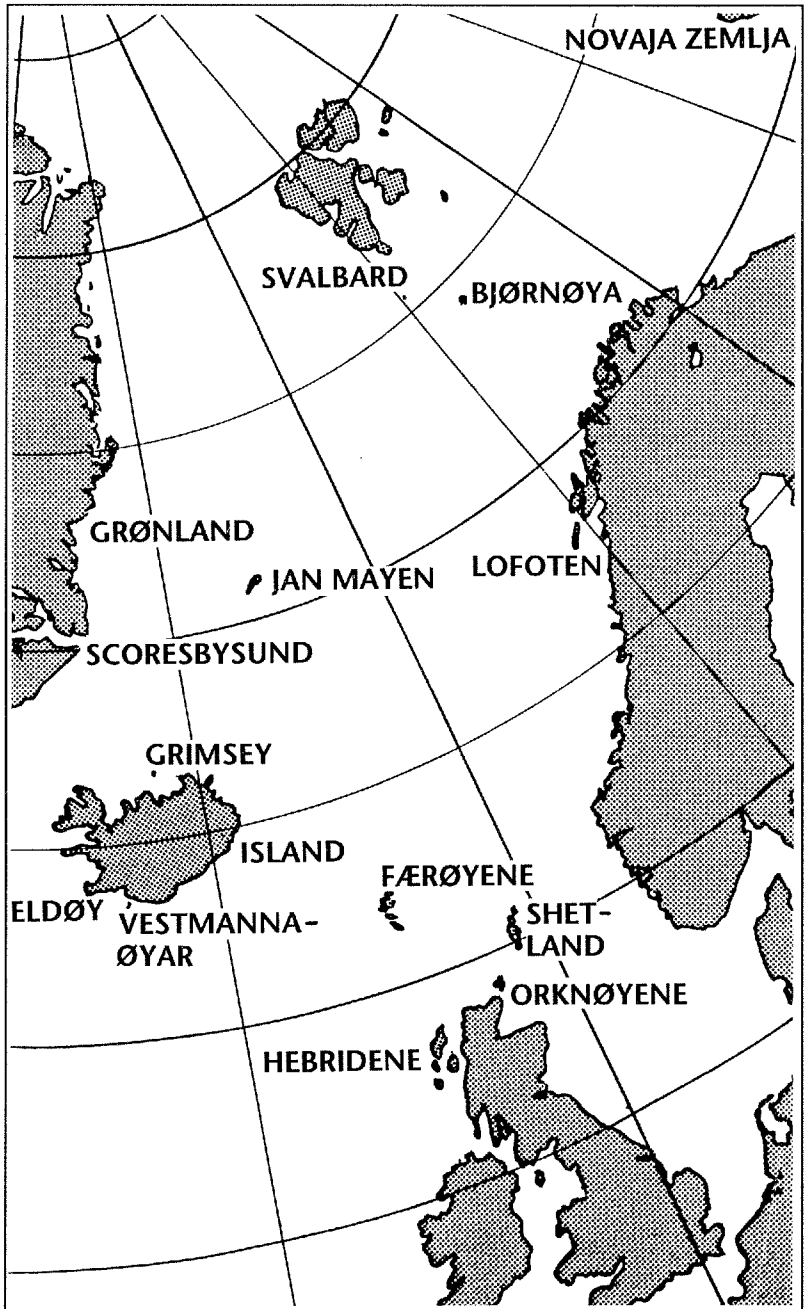
Norge:

Norsk institutt for naturforskning, Tungasletta 2, N-7004 Trondheim, telefon 07-580500

Havforskningsinstituttet, Nordnesgt. 33, 5005 Bergen

Norsk Polarinstitutt, Boks 157, 1330 Oslo lufthavn

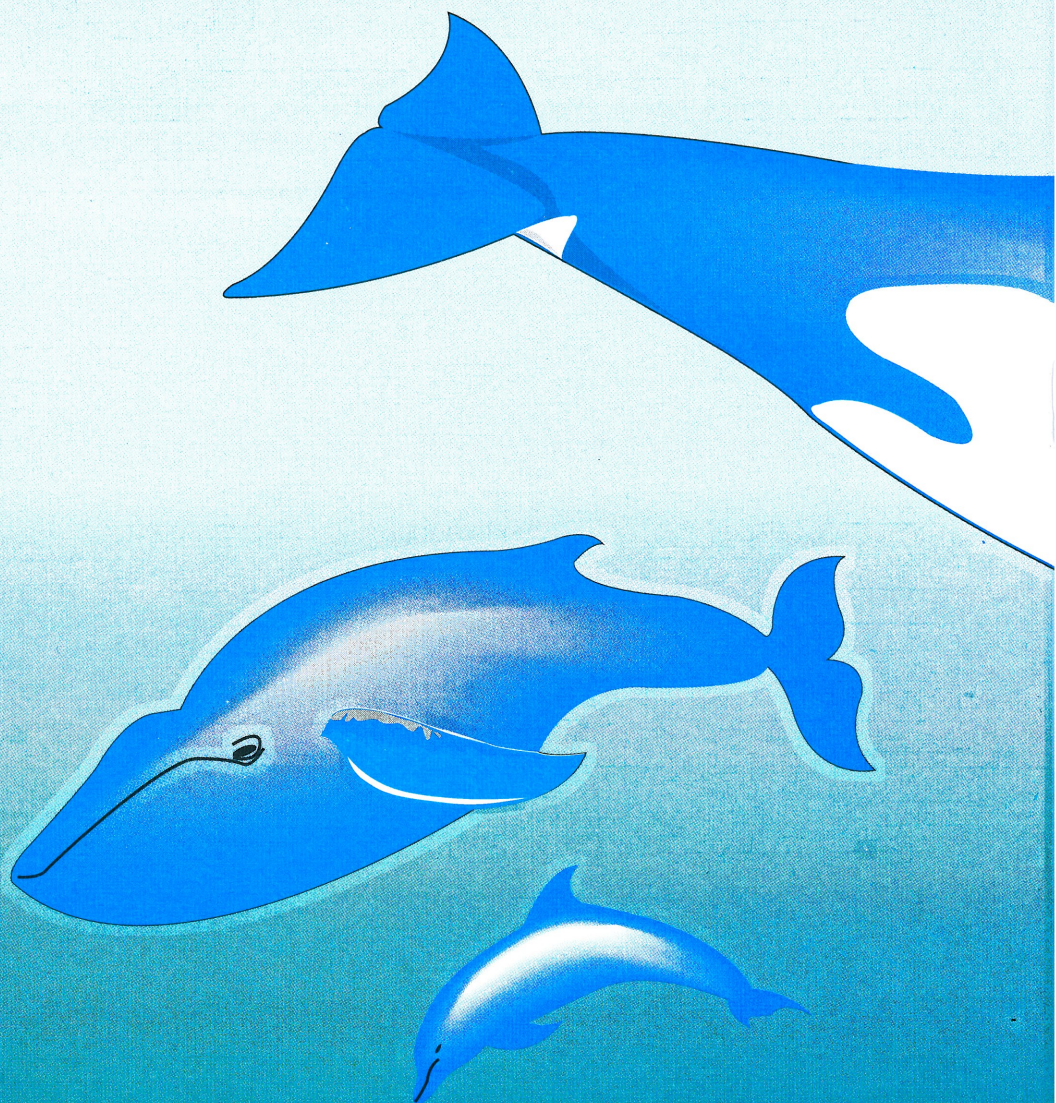
Tromsø Museum, 9001 Tromsø

7 Litteratur

- Anonymus 1980. Regardez en naviguant, connaitre les especes marines. Ann Soc. Sciences Nat. Char.-Mar., suppl. mars 1980. Mus. Ocean. Rochelle, Rochelle.
- van Bree, P.J.H. & Smeenk, C. 1978. Strandingen van Cetacea op de Nederlandse kust in 1976 en 1977. *Lutra* 20:13-18.
- Brower, K. 1979. Wake of the whale. Friends of the Earth, New York.
- Christensen, I. 1982. Spekkhogger, gridhval, nebbhval og spissihval - biologi og fangst. *Ottar* 138(5):44-49.
- Cousteau, J.-Y. 1975. The ocean world of Jaques Costeau. Angus and Robertson, Brighton.
- Cousteau, J.-Y. & Diolé, P. 1975. Dolfijnen, vrij en vrijmodig. Bruna, Utrecht.
- Evans, P.G.H. (ed.) 1980. NE Atlantic Whale & Seabird Cruise, Summer 1980. Mammal Society & Seabird Group.
- Evans, P.G.H. 1982. Guide to identification of Cetaceans in the North East Atlantic. Mammal society.
- Evans, P.G.H. 1987. The natural history of whales and dolphins. Christopher Helm, London.
- Ford, J. & Ford, D. 1986. Narwhal: Unicorn of the Arctic seas. *Nat. Geogr.* 169(3):354-363.
- Hanák, V. & Mazák, V. 1979. Zoogdieren in woord en beeld. Holland, Baarn.
- Haug, T. 1984. Pattedyr med tilknytning til havet rundt Svalbard. *Ottar* 150:35-44.
- Howorth, P.C. 1986. Whales, dolphins, Porpoises of the Pacific. KC-publications, Shorelines of America series, Las Vegas, Nevada.
- Hoyt, E. 1984a. The whale watcher's handbook. Doubleday & Co., Garden City, New York.
- Hoyt, E. 1984b. The whale called "Killer". *Nat. Geogr.* 166(2):220-237.
- Jensen, A.C. 1978. Dierenleven in de zeeën. Kosmos, Amsterdam.
- Leatherwood, S., Caldwell, D.K. & Winn, H.E. 1976. Whales, dolphins, and porpoises of the Western North Atlantic; A guide to their identification. NOAA Techn. Report NMFS CIRC-396, Seattle.
- Leatherwood, S., Reeves, R.R. & Foster, L. 1983. The Sierra Club handbook of whales and dolphins. San Fransisco, California.
- Ley, W. 1962. De Polen. Het Parool NV, Amsterdam.
- Lockley, R.M. 1979. Whales, dolphins & porpoises. David & Charles, London.
- van Loon, A.J. & van Gelderen, J.G. 1980. De Oceaan - de fascinerende wereld van het zoute water. Het Spectrum, Utrecht.
- Minasian, S.M. 1984. The World's whales. Smithsonian books. Washington.
- Mörzer Buijns, W.F.J. 1971. Field guide of whales and dolphins. Tor, Amsterdam.
- Nayman, J. 1973. Whales, dolphins and man. Hamlyn, London.
- Payne, R. 1972. Swimming with Patagonia's right whales. *Nat. Geogr.* 142(4):577-587.

- Payne, R. 1976. At home with right whales. *Nat. Geogr.* 149(3):332-339.
- Semb-Johansson, A. (red.) 1985. Havets pattedyr. *Verdens dyr* 2. Cappelen, Oslo.
- Tarpy, C. 1979. Killer whale attack! *Nat. Geogr.* 155(4):542-545.
- Teixeira, A.M. & Duguy, R. 1981. Observations de Delphinidés dans les eaux cotières Portugaises. *Rel. Activ. do Aquário Vasco da Gama*, no 9, Abril 1981.
- Watson, L. 1981. *Whales of the World*. Hutchinson. London.

Av C.J.Camphuysen
Tilrettelagt på norsk av Torgeir Nygård
Norsk institutt for naturforskning